

Broj: X-KR-05/70
Sarajevo, 14.11.2006.

U IME BOSNE I HERCEGOVINE

Sud Bosne i Hercegovine, u vijeću sastavljenom od sudija Davorina Jukića, kao predsjednika vijeća, Lars Folke Bjur Nystrom-a i Almiro Rodrigues-a kao članova vijeća, uz sudjelovanje pravne saradnice Elvire Begović kao zapisničara, u krivičnom predmetu protiv optuženog Radovana Stankovića, zbog krivičnog djela Zločin protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačke c), e), f) i g) Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine (KZ BiH), povodom optužnice Tužilaštva Bosne i Hercegovine broj KT-RZ-45/05 od 28.11.2005. godine, nakon održanog glavnog pretresa sa kojeg je dijelom bila isključena javnost, bez prisustva optuženog, a u prisustvu njegovih branilaca Dragice Glušac i Nebojše Pantića, advokata iz Banja Luke, te Zamjenika glavnog tužioca Tužilaštva Bosne i Hercegovine Vase Marinkovića, dana 13.11.2006. godine, donio je, a dana 14.11.2006. godine javno objavio slijedeću

P R E S U D U

RADOVAN STANKOVIĆ *zvani "Rašo", sin Todora i majke Joke, djevojačko Đorem, rođen 10. marta 1969. u selu Trebičina, opština Foča, stalno nastanjen u..., državljanin..., oženjen, otac troje mlđb. djece, pismen sa završenom SSS, vojni rok regulisao u Ljubljani 1988/89, JMBG:..., ranije neosuđivan, uhapšen od strane SFOR-a 09.07.2002. godine i 10.07.2002. godine sproveden u protvorsku jedinicu MKSJ u Hagu, a od 29.09.2005. godine se nalazi u Pritvorskoj jedinici Suda BiH,*

I

K R I V J E

ŠTO JE:

U periodu od augusta do oktobra 1992. godine, na području Miljevine i u samom gradu Foča, kao pripadnik Miljevinskog bataljona koji bataljon se nalazio u sastavu Fočanske taktičke brigade, u sklopu sistematskog i

rasprostranjenog napada Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine (u daljem tekstu: vojnici), pripadnika policije i paravojskih formacija na civilno nesrpsko stanovništvo na širokom području opštine Foča, koji je trajao od aprila 1992. do februara 1993. godine, pri kom napadu su ti civili ubijani, zatvarani - muškarci većinom u logor - Kazneno-popravni dom u Foči, a ostali civili u zatočeničke centre kao što su motel u Miljevini, Buk Bijela, gimnazija u Foči i sportska dvorana "Partizan" gdje su bili izloženi fizičkom i psihičkom zlostavljanju, a mnoge žene često izložene seksualnom nasilju, na način da je:

1.

-U kući Nusreta Karamana koja se nalazi u selu Miljevina, Opština Foča, u čijoj neposrednoj blizini se nalazio štab Miljevinskog bataljona, nakon što je 3. augusta 1992. godine Dragoljub Kunarac zvani Žaga, doveo četiri djevojke u Miljevnu i to "A", "D", "B" i "C" koje su prethodno bile zatočene i zlostavljane u stanu u ulici Osmana Đikića br. 16 u Foči i predao ih komandantu bataljona, te po njegovoj naredbi, optuženi Radovan Stanković zajedno sa drugim osobama, formirao zatočenički centar za žene u Karamanovoj kući, kojeg su vojnici zvali "javna kuća", gdje su dovodili, držali zatočenim i vršili nadzor nad tim zatočeničkim centrom gdje je bilo zatočeno najmanje devet lica ženskog spola, i to: "A", "D", "N", "B", "M", AB., J., JG., "C", od kojih su većina bile maloljetne a AB. i JG. su bile djevojčice od 12 godina,

-optuženi je izveo AB. u prisustvu njene majke iz autobusa u Foči koji se kretao prema Goraždu i doveo je u zatočenički centar, koja se do danas vodi kao nestalo lice,

-podstrekavali druge vojnike koji su povremeno navraćali u zatočenički centar da siluju i zlostavljaju zatočenice, imajući potpunu kontrolu nad njihovim životima i tijelima, pa je nakon što mu je komandant dodijelio "B", koju je optuženi prisilo da spava s njim u istom krevetu ali je nije silovao jer mu se ista nije dopala, za sebe odabrao zatočenicu "C"; drugo lice JG.; drugo lice J., a dvije zatočenice "D" i "A" odabralo drugo lice, koje su kao i "M", "N" i AB., bile silovane od strane ostalih vojnika koji su povremeno navraćali u zatočenički centar, uključujući i vojnike i civile kojima su optuženi Radovan Stanković i druga lica dopuštali ulazak u kuću, a neka lica je sam optuženi dovodio u zatočenički centar, kojima je radi silovanja dodijelio zatočenice AS. koju je silovalo jedno lice i "A" koju je silovao drugi;

2. U istom zatočeničkom centru zatočenice i to: "A", "D", "N", "B", "M", AB., J., JG., "C", tjerao na prisilni rad, koji se sastojao u pripremanju

hrane za vojnike, čišćenju kuće, pranju vojničke odjeće, te kupanju vojnika, a takođe je naredio trima zatočenicama "A", "D" i "C", obavljanje fizičkih poslova van zatočeničkog centra, što se sastojalo u čišćenju stanova i prostorija i farbanju okvira prozora na zgradama i stanovima u Miljevini, uključujući i čišćenje stana koji je koristio optuženi Radovan Stanković i pri tome ih verbalno vrijeđao, nazivajući zatočenice "bulama" ili drugim pogrdnim imenima;

3. U istom periodu u istom zatočeničkom centru, optuženi je od zatočenica: "A", "D", "N", "B", "M", AB., J., JG., "C", za sebe odabrao zatočenicu "C", koju je svake noći, izuzev par dana kada je bio ranjen, u dnevnom boravku, često u prisustvu drugih osoba, kao i u kupatilu prisiljavao na seksualni odnos (vaginalni, oralni i analni), te jednom prilikom u prisustvu "C" silovao njenu maloljetnu sestru "D", a potom, u mjesecu oktobru 1992. godine, odveo je iz zatočeničkog centra i držao zatočenu 10-tak dana u jednom stanu u centru Miljevine, nakon čega ju je premjestio u stan u zgradi zvanoj "Lepa Brena" u Foči te držao zatočenu u tom stanu do 1. novembra 1992 gdje ju je za čitavo vrijeme njenog zatočeništva nastavio prisiljavati na seksualne odnose, istovremeno je tjerajući na prisilni rad kao što je pranje njegove odjeće, kuhanje, čišćenje stanova u kojima je bila zatočena, da bi je 1. novembra 1992. ilegalno preveo preko državne granice Bosne i Hercegovine i Crne Gore, a 2. ili 3. novembra 1992. godine odveo na autobusku stanicu u Nikšiću i pustio je iz zatočeništva;

4. U istom periodu, neutvrđenog dana i datuma u zatočeničkom centru, optuženi, maloljetnu "D", sestru "C", u toku dana na silu odveo u sobu na prvom spratu i prinudio je na seksualni odnos, a druge prilike, u večernjim satima, nakon što je bila prisiljena da pije alkoholno piće, odveo je u dnevni boravak kuće, gdje je prethodno poslao njenu sestru "C", pa je uprkos njenom protivljenju, suzama i preklinjanju da to ne čini prisilio na seksualni odnos u prisustvu njene sestre, te je u još nekoliko navrata prinudio na seksualni odnos i zlostavljao je, na način da ju je tukao i pri tome nanio joj vidljive povrede po licu u vidu modrica i oteklina;

Čime je

Pod tačkama 1.-4. počinio krivično djelo Zločina protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačke c), e), f) i g) KZ BiH i to:

Pod tačkom 1. tačke c), f) i g) KZ BiH;

Pod tačkom 2. tačke c) i f) KZ BiH;

Pod tačkom 3. tačke e), f) i g) KZ BiH;

Pod tačkom 4. tačke f) i g) KZ BiH;

pa ga sud na osnovu primjene navedenih zakonskih propisa i člana 42. i člana 48. KZ BiH

OSUĐUJE
NA KAZNU ZATVORA U TRAJANJU OD 16 /šesnaest/ GODINA

Na osnovu primjene zakonskog propisa iz člana 56. KZ BiH, vrijeme koje je optuženi proveo u pritvoru počev od 09.07.2002. godine pa nadalje ima se uračunati u izrečenu kaznu zatvora.

Na osnovu člana 188. stav 4. ZKP BiH optuženi se oslobađa dužnosti da naknadi troškove krivičnog postupka.

Na osnovu člana 198. stav 2. ZKP BiH, oštećeni zaštićeni svjedoci A, B, C, D, E, G, H, I, J, K i N sa imovinsko pravnim zahtjevom upućuju se na parnicu.

II

Na osnovu odredbe člana 283. tačka c) Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, protiv optuženog Stanković Radovana

ODBIJA SE OPTUŽBA

Da je:

1. U maju mjesecu 1992. godine, neutvrđenog dana, u popodnevnim satima, došao u zatočenički centar koji se nalazio u motelu u Miljevini, opština Foča, u kojem su bila zatočena civilna lica sa područja opštine Foča, ušao naoružan puškom i u pijanom stanju u jednu od soba u kojoj je bila zatočena "H", te joj na silu skinuo odjeću i upotrebom sile prinudio na seksualni odnos uprkos njenom protivljenju;

III

Na osnovu odredbe člana 284. tačka c) Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, optuženi Stanković Radovan

OSLOBADA SE OD OPTUŽBE

Da je:

1. U periodu od juna do decembra 1992. godine naoružan puškom i nožem, došao u bolnicu u Foči, gdje je kao pacijentica bolnice ležala "G" te istu na silu izveo van bolnice i odveo je u jedan stan u Foči, gdje je prinudio na seksualni odnos, a zatim je vratio u bolnicu tješeci je i tvrdeći da će postati njen veliki prijatelj.

Na osnovu člana 189. stav 1. ZKP BiH troškovi krivičnog postupka vezani za odbijajući i oslobadajući dio presude, padaju na teret budžetskih sredstava.

O b r a z l o ž e n j e

I

1. Ustupanje predmeta iz MKSJ

Trećom izmijenjenom optužnicom Tužioca Međunarodnog suda za krivično gonjenje lica odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. (MKSJ), optuženom Radovanu Stankoviću je stavljeno na teret po osnovu individualne krivične odgovornosti shodno članu 7. (1) Statuta Međunarodnog suda po četiri tačke za zločine protiv čovječnosti (dvije tačke za porobljavanje na osnovu člana 5. (c) i dvije tačke za silovanje na osnovu člana 5 (g), te četiri tačke za kršenja zakona i običaja ratovanja (dvije tačke za silovanje i dvije tačke za povrede dostojanstva ličnosti na osnovu člana 3.), za koja krivična djela se navodi da su počinjena na području opštine Foča na teritoriji Bosne i Hercegovine.

Predmet protiv Radovana Stankovića proslijeđen je vlastima države Bosne i Hercegovine na osnovu Pravila 11 bis Pravilnika o postupku i dokazima Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju, Odluke o proslijeđivanju predmeta koju je Vijeće za proslijeđivanje Međunarodnog suda u Hagu donijelo 17. maja 2005. godine, a koja je postala pravosnažna na osnovu Odluke Žalbenog vijeća tog suda od 01. septembra 2005. godine. Vlasti Bosne i Hercegovine su taj predmet bez odlaganja proslijedile nadležnom sudu (u

ovom slučaju je to Sud Bosne i Hercegovine) radi suđenja u Bosni i Hercegovini.

Optuženi Radovan Stanković je dana 29.09.2005. godine iz prostorija pritvorske jedinice Ujedinjenih nacija u Hagu proslijeđen vlastima Države Bosne i Hercegovine i predat ovom Sudu na daljnji postupak.

Sud je u skladu sa Zakonom o ustupanju predmeta od strane MKSJ Tužilaštvu BiH i korištenju dokaza pribavljenih od strane MKSJ u postupcima pred sudovima u BiH (Zakon o ustupanju) dana 07.12.2005. godine prihvatio Optužnicu Tužilaštva Bosne i Hercegovine broj: KT-RZ-45/05 od 28.11.2005. godine, kao prilagođenu u odnosu na tačke 1.-4. a u odnosu na tačke 5. i 6., istoga dana, Optužnica je potvrđena. Prema Optužnici, Radovan Stanković, zvani „Rašo“, optužen je da je, radnjama opisanim u tačkama 1. - 6. optužnice, počinio krivično djelo Zločin protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka c), e), f) i g) Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine.

Optuženi Radovan Stanković se nije izjasnio da li je kriv za krivično djelo koje mu se optužnicom stavlja na teret, jer je udaljen sa ročišta iz razloga nedoličnog ponašanja.

2. Provedeni dokazi

Tužilac je proveo slijedeće dokaze:

Tužilac je predložio zaštićene svjedoke pod slijedećim pseudonimima: „A“, „B“, „C“, „D“, „E“, „G“, „H“, „I“, „J“ i „K“ i N.. te prof. dr Kučukalić Abdulaha, neuropsihijatra, vještaka sudsko-medicinske struke.

Sud podsjeća da posjeduje lične podatke zaštićenih svjedoka, koji su proglašeni tajnim, te se isti neće navoditi u presudi.

U smislu odredbi iz člana 273. stav 2. ZKP BiH, pročitan je iskaz svjedoka „N“. Naime, po vještaku sudsko-medicinske struke, prof. dr Kučukalić Abdulahu izvršeno je nueropsihijatrijsko vještačenje ovog svjedoka, kako bi se utvrdilo psihičko stanje svjedoka i da li je svjedok u mogućnosti svjedočiti u ovom krivičnom predmetu. U svom nalazu i mišljenju vještak je, između ostalog, naveo da je izvršio psihijatrijski pregled svjedoka, te da „ispitanica ne ispoljava simptome privremenog duševnog poremećaja, kao ni trajne duševne bolesti psihotičnog karaktera, nije mentalno retardirana...“, da je „aktuelno u stanju ...“. Vještak je konačno u nalazu predložio da svjedok „ne

učestvuje u ...sudskom procesu kao svjedok, jer bi isti predstavljao ...snažnu sekundarnu traumatizaciju". Na glavnom pretresu na kojem je vještak iznio svoj nalaz i mišljenje, vještak je pojasnio i decidno iznio da, iako u nalazu stoji da svjedok ne ispoljava simptome privremenog duševnog poremećaja, kao ni trajne duševne bolesti psihotičnog karaktera, svjedok boluje od..., a koji jeste..., registrovano kao takvo u medicini i kojem je dodijeljena posebna šifra. Nakon ovakvog obrazloženja i pojašnjenja od strane vještaka, sud je odlučio da dozvoli čitanje iskaza svjedoka "N". Prigovor odbrane da iskaz svjedoka ne bi trebalo čitati, sud je odbio kao neosnovan obzirom na dato pojašnjenje vještaka u vezi sa postojanjem ...kod svjedoka. Odbrana je predložila da bi svjedoka za svjedočenje u psihičkom smislu trebala pripremiti Služba za podršku svjedocima, koja postoji pri Sudu BiH. Međutim, sud je imao u vidu da je ova služba to pokušala uraditi, te da je nakon ponovog kontakta sa svjedokom služba zaključila i shodno tome sačinila službenu zabilješka prema kojoj je ovaj svjedok traumatiziran i nije u stanju svjedočiti.

Nadalje je, u toku glavnog pretresa, Sud izvršio uvid u dokaze koje je Tužilaštvo BiH dostavilo: Zapisnik o saslušanju svjedoka "A" pred Tužilaštvom BiH broj: KT-RZ-45/05 od 30.12.2005. godine; Zapisnik o saslušanju svjedoka "A" pred MKSJ od 15.-18.11.1995. godine, 06.03.1998. godine i 20., 21. i 22.10. 2003. godine, na bosanskom i engleskom jeziku; Zapisnik o saslušanju svjedoka "B" pred Tužilaštvom BiH broj: KT-RZ-45/05 od 27.10.2005. godine; Zapisnik o saslušanju svjedoka "B" pred MKSJ od 08.06.1998. godine na bosanskom i engleskom jeziku; Zapisnik o saslušanju svjedoka "G" pred Tužilaštvom BiH broj: KT-RZ-45/05 od 17.11.2005. godine; Zapisnik o saslušanju svjedoka "J" pred Tužilaštvom BiH broj: KT-RZ-45/05 od 28.10.2005. godine; Zapisnik o saslušanju svjedoka "I" pred Tužilaštvom BiH broj: KT-RZ-89/05 od 25.10.2005. godine; Zapisnik o saslušanju svjedoka "H" pred Tužilaštvom BiH broj: KT-RZ-45/05 od 17.11.2005. godine; Zapisnik o saslušanju svjedoka "C" pred Tužilaštvom BiH broj: KT-RZ-45/05 od 12.11.2005. godine; Zapisnik o saslušanju svjedoka "C" pred MKSJ od 11-12.10.2003. i 06.12.2003. godine na bosanskom i engleskom jeziku; Zapisnik o saslušanju svjedoka "E" pred MKSJ od 21.08.1997. godine na bosanskom i engleskom jeziku; Zapisnik o saslušanju svjedoka "K" pred MKSJ od 15. i 17.08.1997. godine na bosanskom i engleskom jeziku; Zapisnik o saslušanju svjedoka "D" pred MKSJ od 19. i 20.01.1996. godine na bosanskom i engleskom jeziku; Zapisnik o saslušanju osumnjičenog Radovana Stankovića broj KT-RZ-45/05 od 28.11.2005. godine; Optužnica MKSJ protiv Radovana Stankovića na bosanskom i engleskom jeziku (Treća izmijenjena optužnica u predmetu br: IT-96-23/2-PT od 08.12.2003. godine); Pravosnažna presuda pretresnog vijeća MKSJ IT-96-23-

T i IT-96-23/1-T od 22.02.2001. godine u predmetu protiv Dragoljuba Kunarca i ostalih; Presuda žalbenog vijeća MKSJ IT-96-23 i IT-96-23/1-A od 12.06.2001. godine u predmetu protiv Dragoljuba Kunarca i ostalih; Crtež lica mjesta broj: 14-13/1-7-257/05 od 18.10.2005. godine sačinjen prilikom kriminalističke obrade kuće vl. Nusreta Karamana; Foto-dokumentacija broj: 14-13/1-7-257/05 od 18.10.2005. godine sačinjena prilikom kriminalističke obrade kuće vl. Karaman Nusreta; Foto-dokumenatcija sačinjena od strane istražitelja MKSJ od jula 1996. godine, (panorama Foče, Sportska dvorana Partizan, Motel Miljevina, "Karaman" kuća); Spisak useljenih stanova u Miljevini od 07.09.1992. godine; Zahtjev za stacioniranje garnizona u Foči upućen od strane Srpske skupštine opštine Foča Generalštabu JNA od 17.03.1992. godine; Naredba Predsjednika Republike Srpske dr Radovana Karadžića broj 01-653/95 od 07.04.1995. godine sa spiskom vojnih obveznika koji se preraspoređuju iz VRS u MUP; Zapovijest komandanta taktičke grupe "Foča" za deblokadu Goražda str. pov. broj: 01/113-1 od 07.07.1992. godine; Spisak nestalih osoba na teritoriji BiH Međunarodni komitet Crvenog krsta izdanje 15.01.1997. godine na engleskom jeziku; Spisak ranjenih boraca u periodu od 06.04.1992. do 30.09.1993. godine 3. lake pješadijske brigade Miljevina pov. broj: 472/93 od 06.10.1993. godine; Nalaz i mišljenje ljekarske komisije za pregled lica obuhvaćenih zakonom o pravima vojnih invalida i porodica palih boraca broj: 34/95 od 28.03.1995. godine; Uvjerenje vojne pošte 7141 Foča broj: 05-1/640 od 29.09.1993. godine; Uvjerenje vojne pošte 7141 Foča broj: 04/1-6-165 od 22.06.1994. godine; Podaci iz službene evidencije MUP Republike Srpske, CJB Istočno Sarajevo-SJB Foča za Radovana Stankovića broj: 13-1-8/02-2-248-19-479/05 od 22.11.2005. godine; Dopis SJB Foča, Odjeljenje krim. policije, podaci iz kaznene evidencije broj 13-1-8/02-2-248-19-479/05 od 22.11.2005. godine; Izvještaj o bjekstvu pritvorenog Stanković Radovana Kazneno-popravnog doma Foča broj: 56/93 od 06.05.1993. godine; Sudsko neuropsihijatrijsko vještačenje prof. dr. Abdulaha Kučukalića za zaštićenog svjedoka "N", broj KT-RZ-45/05 od 26.06.2006. godine; Službena zabilješka službenika za podršku svjedocima Odjela za podršku svjedocima od 14.06.2006. godine; Podaci o nestalim Komisije za razmjenu ratnih zarobljenika opštine Konjic broj: 01/1-114/92 od 15.12.1992. godine; Lična karta izdata od strane Međunarodnog komiteta Crvenog krsta broj ... za svjedoka "B"; Potvrda Komisije za razmjenu ratnih zarobljenika opštine Ilidža-Sarajevo broj: 1110/93 od 09.11.1993. godine za svjedoka "B"; Potvrda Državne komisije za traženje nestalih osoba Bosne i Hercegovine broj: 06/5-15-R/98 od 23.03.1998. godine za svjedoka "B"; Podaci za raseljena lica od 03.11.1992. godine za svjedoka "C"; Saglasnost za razmjenu Državne komisije za razmjenu ratnih zarobljenika BiH broj: 02-153-691/93 od 24.03.1993. godine; Izvještaj o razmjeni Državne komisije za

razmjenu ratnih zarobljenika BiH broj: 02-153-692/93 od 25.03.1993. godine; Zapisnik o saslušanju svjedoka "N" broj KT-RZ-45/05 od 26.10.2005. godine.

S druge strane, odbrana optuženog je, u toku glavnog pretresa, izvela slijedeće dokaze:

Spisak pripadnika pozadinskog voda od 10.08.1992. godine; Spisak Jelečana-bilten "Ekskluziv" od 15.01.1993. godine; Spisak prebačenih iz pozadinskog voda po rasporedu od 28.08.1992. godine; Naredba-organizovanje veza u bataljunu "Sutjeska"; Republika Bosna i Hercegovina-Opština Foča-Opštinski štab Teritorijalne odbrane Zajednička svečana zakletva, broj: str.pov.br.01/1-3 od 25.05.1992. godine; Republika Bosna i Hercegovina-Opština Foča-štab Teritorijalne odbrane, Sastav voda, broj: str.pov.br. 01/1-12/92 od 06.06.1992. godine.

Nakon uvođenja materijalnih dokaza, na ročištu održanom 12.09.2006. godine, odbrana optuženog je predložila njegovo psihijatrijsko vještačenje od strane dr Nere Zivlak-Radulović, psihijatra iz Banja Luke. Sud je, nakon vijećanja, istog dana prihvatio ovaj prijedlog i naložio imenovanom ljekaru da pristupi vještačenju. U skladu sa ovom odlukom Suda, vještak Dr Nera Zivlak-Radulović je dana 27.09.2006. godine pristupila u Pritvorsku jedinicu na državnom nivou, a u cilju ostavarivanja kontakta sa optuženim Radovanom Stankovićem radi organizovanja daljih posjeta i/ili načinu vještačenja. Međutim, optuženi je odbio da se upozna i primi doktoricu Zivlak-Radulović. Istovremeno on je odbio bilo kakvo vještačenje. Nadalje, u svom podnesku upućenom sudu dana 27.09.2006. godine, izričito je naveo, između ostalog, da mu "nisu potrebna bilo kakva vještačenja". Kod ovakvog stanja stvari, a usljed nemogućnosti ostvarivanja bilo kakvog kontakata sa optuženim, vještak je predložila da se optuženi, radi posmatranja, uputi na Forenzički odjel Psihijatrijske klinike u Sokocu, navodeći da bez neposrednog opažanja i pregleda optuženog ne može izvesti nikakve zaključke. Također je navela da, za slučaj daljeg odbijanja optuženog da sarađuje po pitanju vještačenja, prema njenom mišljenju ne bi bilo primjereno primjeniti silu radi njegovog eventulanog odvođenja na Sokolac, a u kojem slučaju se predmetno vještačenje ne bi moglo ni obaviti, odnosno, ona kao vještak ne može ponuditi svoje mišljenje u vezi sa psihičkim stanjem optuženog. Prije donošenja odluke, sud je dana 25.10.2006. godine uputio dopis optuženom, pozivajući ga da se konačno izjasni u vezi vještačenja, uz upozorenje da, u slučaju da to i dalje odbija, vještačenje neće ni biti provedeno, kao i da će se, za slučaj da sud ne dobije odgovor u ostavljenom roku, kao i u slučaju da optuženi odbije prijem tog dopisa, smatrati da ostaje kod svog ranijeg stava, odnosno da odbija predmetno vještačenje. Sud je 26.10.2006. godine zaprimio podnesak optuženog kojim on odbija vještačenje. Imajući u vidu ovakav stav optuženog,

kao i navedeno mišljenje vještaka-da se vještačenje ne može provesti bez saradnje optuženog i da u cilju vještačenja u svakom slučaju ne bi bilo primjereno primijeniti prinudu, sud je dana 27.10.2006. godine donio procesnu odluku prema kojoj se vještačenje optuženog neće provoditi.

3. Završne riječi

Tužilac je u okviru završnih riječi iznio da se na osnovu dokaza izvedenih na glavnom pretresu sa sigurnošću može zaključiti da je optuženi Radovan Stanković kriv po svim tačkama optužnice (izuzev tacke 5), kao i da iz provedenih dokaza proizilazi da u ovom predmetu postoje svi elementi krivičnog djela Zločin protiv čovječnosti. Postojanje širokog i sistematskog napada snaga bosanskih Srba na civilno bošnjačko stanovništvo na području Foče i Miljevine proizilazi iz pravosnažno utvrđenih činjenica pred MKSJ u predmetu protiv Dragoljuba Kunarca i ostalih broj: IT-96-23-T i IT-96-23/1-T, koje su od strane suda prihvaćene kao utvrđene. Zaštićeni svjedoci pod pseudonimima „A“, „B“, „C“, „D“, „E“, „I“, „J“, „G“, „E“ i „K“, također su na vrlo jasan način opisali teška i stravična dešavanja u Foči i okolini u periodu opisanom u optužnici. Iskazi ovih svjedoka, kao i pročitani iskaz zaštićene svjedokinje „N“, prema mišljenju tužioca, na jasan način opisuju situaciju u kojoj se nalazilo civilno bošnjačko stanovništvo opštine Foča i okolnih mjesta. Svi saslušani svjedoci su dali saglasne iskaze o navedenim događanjima, a njihovi iskazi su identični iskazima koje su dali istaržiteljima MKSJ, a pojedine od njih i Tužilaštvu BiH. Zatim, sudeće vijeće može iz provedenih dokaza van svake razumne sumnje zaključiti da je optuženi Radovan Stanković bio pripadnik Miljevske bataljone i da je kao pripadnik snaga VRS ranjavan.

Tužilaštvo nadalje posebno ističe da je u toku glavnog pretresa dokazano da je optuženi Radovan Stanković znao za napad na civilno bošnjačko stanovništvo opštine Foča i kako je sam naveo da je učestvovao u navedenom napadu. S tim u vezi posebno je optuženi bio svjestan da bošnjačke žene, djevojke i djevojčice tj. nemaju bilo kakvu zaštitu pod kontrolom srpskih vojnih i paravojnih snaga. Zatim, većina saslušanih svjedokinja koje su bile žrtave silovanja i seksualnog zlostavljanja u Karamanovoj kući su izjavile da je optuženi bio glavni za tu kuću i da je živio u toj kući, a prema iskazu svjedoka „K“, optuženi je bio prisutan na drinskom mostu u Foči i isti je iz autobusa izveo maloljetnu djevojčicu A.B., s čim u vezi je optuženi dakle bio prisutan i bio je svjestan patnji kroz koje je prolazilo bošnjačko stanovništvo u Foči, odnosno da je u sklopu širokog i sistematskog napada Vojske Republike Srpske i paravojnih formacija na civilno bošnjačko stanovništvo opštine Foča ,

znajući za takav napad, vršio: odvođenje u ropstvo, zatvaranje ili drugo teško oduzimanje fizičke slobode suprotno osnovnim pravilima međunarodnog humanitarnog prava, mučenje, prisiljavanje druge osobe upotrebom sile i prijetnje na njezin život i tijelo na seksualni odnos, seksualno ropstvo i teške oblike seksualnog nasilja. Iz provedenih dokaza u toku glavnog pretresa, u prvom redu iz saslušanja zaštićenih svjedoka „A“, „B“, „C“, „D“, te iz pročitano g iskaza zaštićenog svjedoka „N“ može se sa sigurnošću zaključiti da je optuženi Radovan Stanković učestvovao u formiranju zatočeničkog centra za žene u „Karamanovoj kući“ u Miljevini. U toj kući su svjedoci „A“, „B“, „C“ i „D“ više mjeseci bile zatočenice, a dovedene su i druge djevojke, među kojima i djevojčice od 12 godina. Svjedokinja „A“ posebno opisuje sudbinu malodobne djevojčice A.B. koja je u to vrijeme imala 12 godina i čija sudbina je nepoznata do današnjeg dana te se vodi kao nestalo lice, a koja je svjedokinji pričala da ju je optuženi Radovan Stanković na drinskom mostu u Foči izveo iz autobusa kojim su prevoženi bošnjački civili iz Miljevine prema Gorazdu, te je odvojio od njene majke i dvije sestre i doveo u zatočenički centar u Karamanovu kuću, a u vezi s čim se u potpunosti slažu iskazi zaštićenih svjedoka „J“, „I“ i „K“. Sve svjedokinje koje su bile zatočene u Karamanovoj kući i koje su svjedočile na glavnom pretresu izjavile da je malodobna A.B. bila u Karamanovoj kući da je ista bila izložena silovanjima i seksualnim zlostavljanjima od strane vojnika koji su živjeli u Karamanovoj kući kao i od vojnika kojima su isti dozvoljavali da uđu u kuću i siluju djevojke. Zatim, svjedokinja „B“ je detaljno opisala njeno hapšenje i odvođenje u školu u Kalinoviku, a kasnije u Foču, nakon čega je zajedno sa svjedokinjama „A“, „C“ i „D“ prebačena u Miljevinu u Karamanovu kuću, te da je prvobitno dodijeljena optuženom Radovanu Stankoviću te da ju je on prisilio da s njim zajedno spava nekoliko dana, ali je optuženi nije silovao i nije insistirao da imaju seksualne odnose, iz razloga što je ona jako loše izgledala nakon silovanja od strane drugog vojnika u Foči. Ključni svjedok Tužilaštva je svjedok „C“ koja identično iskazu svjedoka „A“ i „D“ opisuje hapšenje civila i njihovo odvođenje u zatočeničke centre i to u Buk Bijelu, srednjoškolski centar u Foči, sportsku dvoranu Partizan, kao i zgrade i stanove po Foči te Karamanovu kuću. Svjedokinja „C“ je na isti način opisala stanje koje je vladalo u Karamanovoj kući. Svjedokinja kao i predhodni svjedoci ističe da je ona prvobitno bila dodijeljena drugom licu, koji je nije silovao prvih dana boravka u Karamanovoj kući. Svjedok „C“ posebno opisuje događaje u vezi optuženog Radovana Stankovića i posebno opisuje način na koji ju je on uzeo za sebe od drugog lica, a posebno je istakla da je bila svakodnevno silovana od strane optuženog Stankovića dok je boravila u Karamanovoj kući. Svjedokinje su dale decidan iskaz u pogledu njihovog odvođenja od strane optuženog Stankovića na prinudne radove van Karamanove kuće, a „C“ je na

posebno upečatljiv način opisala silovanje njene sestre od strane optuženog Radovana Stankovića, a što se potpuno poklapa sa iskazom zaštićenog svjedoka „D“, koja navodi da je optuženi silovao u Karamanovoj kući. Svjedok „D“ se istina ne sjeća da li ju je optuženi silovao pred njenom setrom, jer i nije bila toga svjesna. Dovodeći u vezu iskaze svjedoka „C“ i „D“ tužilac sugerira da bi vijeće van svake razumne sumnje moglo utvrditi postojanje krivično-pravnih radnji navedenih u tačkama 2., 3. i 4. optužnice. S druge strane, dovodeći u vezu iskaze svjedoka „C“ i „D“, iskazima svjedoka „A“, „B“ i pročitanoj izjavi zaštićenog svjedoka „N“ vijeće van svake razumne sumnje bi moglo zaključiti da je optuženi izvršio krivično-pravne radnje opisane u tački 1. optužnice. Sudeće vijeće je u toku glavnog pretresa takođe moglo čuti iskaze zaštićenih svjedoka pod pseudonimima „I“, „J“, „E“ i „K“. Ovi svjedoci su ponovili svoje iskaze date istražiteljima MKSJ, odnosno Tužilaštvu BiH u istrazi, te su saglasno opisali situaciju koja je vladala u Foči, Miljevini i okolnim mjestima. Svjedok „K“ je u svom iskazu na vrlo jasan način opisala situaciju u Miljevini u toku 1992. godine i progon bošnjačkog stanovništva iz Miljevine, kao i odvođenje malodobne A.B iz autobusa od strane optuženog Radovana Stankovića. Kada se iskaz ovog svjedoka poveže sa navodima svjedoka „A“ koja je potvrdila da joj je malodobna djevojčica A.B. pričala u Karamanovoj kući da ju je optuženi odvojio od majke i doveo u Karamanovu kuću može se jasno zaključiti da je optuženi i počinio navedenu radnju. Iskaz svjedoka „K“ potkrepljuje iskaz svjedoka „I“ koja je istakla da se optuženi Stanković obraćao A.B. prilikom ulaska u autobuse i rekao joj da izađe iz autobusa. Zatim, iskaz svjedoka „J“ je saglasan iskazima gore navedenih svjedoka. Takođe, sudeće vijeće se iz iskaza svjedokinje „E“ moglo uvjeriti u istinitost iskaza svjedoka Tužilaštva BiH. Svjedok „E“ je potvrdila da je pred ulazom u Karamanovu kuću vidjela „C“ i „D“ i još dvije djevojke koje su bile preplašene. Prema mišljenju tužioca, prilikom svjedočenja zaštićenog svjedoka pod pseudonimom „G“ sudeće vijeće se moglo uvjeriti da je optuženi Radovan Stanković počinio krivično-pravne radnje opisane u tački 6. optužnice, jer je svjedokinja „G“ sasvim jasno izjavila da ju je optuženi Radovan Stanković na silu izveo iz bolnice u Foči, gdje je svjedokinja ležala i odveo je u stan u Foči, gdje je silovao, nakon čega je vratio u bolnicu tješeći je da će postati prijatelji.

Tužilac konačno smatra da, uzimajući u obzir navedene iskaze svjedoka kao i materijalne dokaze, sudeće vijeće može van svake razumne sumnje utvrditi činjenice opisane u tačkama 1.-4. i 6. optužnice i donijeti odluku kojom će optuženog Radovana Stankovića oglasiti krivim za inkriminsane krivično-pravne radnje, a u pogledu visine kazne tužilac smatra da otežavajuće okolnosti opravdavaju izricanje kazne dugotrajnog zatvora, koja bi bila

primjerena izvršenom zločinu, a zadovoljila bi svrhu kažnjavanja u smislu i generalne i specijalne prevencije.

Branilac optuženog advokat Dragica Glušac je također iznijela odbranu optuženog u završnim riječima. Prije svega istakla je slijedeće prigovore odbrane vezano za krivični postupak protiv optuženog Radovana Stankovića: u konkretnom slučaju, Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije (KZ SFRJ) jeste zakon koji se se treba primijeniti jer je to zakon koji je bio na snazi u vrijeme izvršenja krivičnog djela, odnosno zakon koji je blaži za učinioca. Zbog toga optužnica protiv Radovana Stankovića nije od strane Tužilaštva BiH prilagođena na odgovarajući način, jer ga se ne tereti za krivično-pravne radnje počinjene prema zakonu koji je bio na snazi u vrijeme izvršenja djela. Zatim, u vezi sa pravom na pravično suđenje u smislu odredaba člana 6. stav 1. Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, optuženi bi trebao imati pravo da prisustvuje suđenju, a u konkretnom slučaju cijeli postupak je vođen bez prisustva optuženog, na koji način je on bio spriječen da prati tok glavnog pretresa i pobija dokaze optužbe, čime je, prema odbrani, ustvari povrijeđeno pravo na fer suđenje. Odbrana dalje navodi da se slaže da se prema optuženom ne smije primijeniti sila, ali smatra da je odustajanje suda od ranije prihvaćenog psihijatrijskog vještačenja optuženog kontradiktorno samo sebi, te da je sud morao pronaći odgovarajuće načine i metode da se obavi vještačenje. Nadalje, odbrana smatra da je usvajanje činjenica koje su utvrđene od strane drugog pretresnog vijeća štetno po optuženog ta da se istim narušava načelo neposrednosti i kontradiktornosti. Na kraju, u vezi sa zaštićenem svjedocima optužbe, odbrana nalazi da su isti „montirani“ i pripremljeni, a razlozi svjedočenja lične, političke ili emotivne prirode. Optuženi Radovan Stanković bio je pripadnik Miljevanskog bataljona, ali je imao status običnog vojnika i njegov doprinos dešavanjima je zanemarljiv u odnosu na one koji su odlučivali i mogao bi eventualno biti odgovoran za to što je bio pripadnik Vojske RS-a. Zbog svega navedenog, odbrana predlaže da sud, u slučaju da optuženi bude oglašen krivim, u kaznu uračuna vrijeme koje je optuženi proveo u pritvoru, uključujući i postupak pred MKSJ, a koje je dovoljno za kaznu i srazmjerno okolnostima. Konačno, odbrana moli da sud prilikom odlučivanja, ponašanje optuženog ne cijeni u kontekstu otežavajućih okolnosti, nego da sve okolnosti cijeni u sklopu kompletnih dešavanja na ovim prostorima, te da prema optuženom ukine pritvor.

Optuženi svojevolumino nije prisustvovao ročištu za glavni pretres na kojem su izložene završne riječi. U stvari odbio se odazvati na poziv suda da prisustvuje zakazanom pretresu. U vezi sa odbijanjem optuženog da prisustvuje suđenju,

sud je dana 04.07.2006. godine donio odluku prema kojoj se glavni pretres odvijao bez prisustva optuženog (odluka je detaljnije izložena u daljem tekstu presude).

4. Procesne odluke suda:

Optuženi Radovan Stanković je prebačen iz MKSJ u Tužilaštvo BiH i Sud BiH skladu sa odredbama Zakona o ustupanju. Od tada, Sud je donio nekoliko procesnih odluka, koje su ili direktna posljedica ustupanja ovog krivičnog predmeta, ili su posljedica i odgovor na ponašanje optuženog pred Sudom BiH.

A) Odluke o zaštiti svjedoka

Rješenjima (3 rješenja) broj X-KRO-05/70 od 28.11.2005. godine, Sud je odredio mjere zaštite za ukupno četrnaest svjedoka u ovom postupku. Jedan broj svjedoka je uživao mjere zaštite i u postupku pred MKSJ protiv optuženog Radovana Stankovića. Ovim odlukama su svi lični podaci zaštićenih svjedoka, prava imena i prezimena i ostali lični podaci svjedoka proglašeni tajnim, a svjedocima je omogućeno da u toku postupka svjedoče iza skrivajuće prepreke ili putem elektronskih uređaja za promjenu glasa ili slike ili i slike i glasa, upotrebom tehničkih uređaja za prijenos slike i zvuka. Sud je dana 05.06.2006. godine donio odluku kojom su predhodno određeni pseudonimi promijenjeni, iz razloga veće i adekvatnije zaštite ličnih podataka i identiteta svjedoka.

U toku postupka zaštićenim svjedocima je omogućeno svjedočenje iz druge prostorije, uz korištenje elektronskog uređaja za promjenu glasa i slike, međutim ovu mogućnost koristili su samo zaštićeni svjedoci pod pseudonimom A i H. Ostali zaštićeni svjedoci svjedočili u sudnici, bez korištenja elektronskog uređaja za promjenu glasa i slike, na način da su ih prisutni u sudnici mogli direktno vidjeti i čuti. Sud je donio takvu odluku, uz saglasnost svjedoka, nakon što im je od strane suda saopšteno da je javnost isključena sa glavnog pretresa, te da se u sudnici ne nalazi optuženi Radovan Stanković. Razlozi zbog kojih optuženi nije prisustvovao glavnom pretresu u toku dokaznog postupka obrazloženi su u odluci suda od 04.07.2006. godine, a koja će kasnijem tekstu biti detaljnije navedena.

Sud je vodio računa o zaštiti identiteta zaštićenih svjedoka u toku cijelog postupka, vodeći računa da se niti jedan identifikacijski podatak ne pomene, pa se tako ni u presudi ti svjedoci ne spominju pod punim imenom i

prezimenom, nego pod dodijeljenim pseudonimima, dok se potpuni podaci o zaštićenim svjedocima nalaze u spisu, koji je također pod posebnom zaštitom.

B) Odluka o isključenju javnosti

Na ročištu održanom dana 23.02.2006. godine, Tužilac BiH je Sudu iznio svoj prijedlog za isključenje javnosti za cio tok glavnog pretresa, a branilac optuženog se nije želio izjasniti u vezi sa ovim prijedlogom, obzirom da je na zasjedanju od 23.02.2006. godine, optuženi Radovan Stanković bio udaljen iz sudnice iz razloga nedoličnog ponašanja, u skladu sa članom 242. stav 2. ZKP BiH. Sud je uputio branioca da se konsultuje sa optuženim i u ovu svrhu odredio vrijeme

Nakon što je saslušao Tužioca i branioca optuženog, sud je na osnovu člana 235. ZKP-a BiH, odlučio da u pravilu isključi javnost za dalji tok pretresa. To je po ocjeni vijeća bilo potrebno radi zaštite morala, osobnog i intimnog života oštećenih i interesa svjedoka, s obzirom da se radi o svjedocima koji bi trebali svjedočiti u pogledu velikog broja silovanja i drugih ponižavajućih postupaka, a što može štetiti njihovom ugledu i porodičnom životu, te da su većina njih u vrijeme izvršenja krivičnog djela bile veoma mlade osobe a koje su u međuvremenu zasnovale svoje porodice i imaju novi osobni i porodični život. Svjedočenje u javnosti o tako delikatnim i osjetljivim stvarima, čak i uz određene mjere zaštite, prema ocjeni suda uvijek predstavlja rizik za privatni i lični život svjedoka-žrtava jer u tako maloj zajednici nekontrolirani mali detalj iz priče može biti dovoljan da se otkrije identitet zaštićenog svjedoka . Sud je imao u vidu i činjenicu da je optuženi Stanković pred Haškim Tribunalom prijetio otkrivanjem identiteta i adresa svjedoka optužbe, i to na statusnoj konferenciji održanoj u ovom predmetu 20.11.2003. godine, kada je optuženi Stanković prijetio da će obznaniti identitet i fotografije svjedoka. Ovu prijetnju je ponovio u svom pismu upućenom pretresnom vijeću Tribunala od 28.11.2003. godine. Dakle, odluku o isključenju javnosti sud je ocijenio neophodnom kako iz razloga zaštite osobnog života svjedoka-žrtava, tako i zbog bojazni da će optuženi otkriti identitet zaštićenih svjedoka. Moguće otkrivanje identiteta tih svjedoka bi za posljedicu imalo štetu koja bi bila apsolutno nepopravljiva.

U međuvremenu, u smislu zakonske odredbe iz člana 236. stav 2. ZKP BiH, sud je dozvolio da ročištima za glavni pretres na kojim je javnost bila isključena prisustvuju predstavnici OSCE-a i drugih međunarodnih institucija koji su nadležni za monitoring suđenja.

U odnosu na odluku o isključenje javnosti načinjeni su neki izuzeci u fazi izvođenja dokaza Tužilaštva. Međutim, nakon što su saslušani svjedoci optužbe, nastavak glavnog pretresa je bio javan, osim povremeno, kada su predmet raprave bili zaštićeni svjedoci ili njihovi iskazi.

C) Odluka kojom je odbijen zahtjev optuženog na samozastupanje

Sud je dana 06.04.2006. godine odlučio odbiti zahtjev optuženog Radovana Stankovića da se sam brani u ovom predmetu, jer u skladu sa članom 45. ZKP BiH u ovakvom slučaju optuženi mora imati branioca. Sud je dodatno cijenio činjenicu da optuženi nema stručne kvalifikacije koje bi mu omogućile da se adekvatno sam brani u ovako kompleksnom predmetu. U takvoj situaciji, apsolutan prioritet i obaveza suda je optuženom obezbijediti kvalitetnu odbranu, odnosno odbranu koja iziskuje naročitu pravnu stručnost, imajući u vidu prava optuženog na odbranu u smislu Zakona o krivičnom postupku BiH, kao i člana 6. Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (Konvencija). Dalje, sud je također imao u vidu praksu Evropskog suda za ljudska prava, prema kojoj nema povrede člana 6. Konvencije u slučaju kada sud postavi advokata protiv volje optuženog, ako je ovo urađeno u interesu pravde i kako bi se osigurala adekvatna odbrana (viđjeti npr. predmet Croissant v. Germany, presuda od 25. septembra 1992.). Konačno, sud je imao u vidu da se u konkrentom slučaju radi o predmetu u kojem sud mora voditi računa o balansu i potrebi zaštite kako prava optuženog na adekvatnu odbranu, tako i prava ugroženih svjedoka-žrtava u ovom predmetu, zbog čega je bilo neophodno obezbijediti da optuženog brane osobe kvalifikovane za taj posao, tj. advokati. U vezi s pitanjem odbrane optuženog, sud je dodatno imao u vidu i činjenicu da je Pretresno vijeće I MKSJ odlukom od 19.08.2005. također odbilo zahtjev optuženog Radovana Stankovića za samozastupanje. U pismenom i pravosnažnom rješenju suda, broj X- KRN/05/70 od 06.04.2006. godine detaljno su izloženi razlozi za ovakav zaključak. Odluka je također obuhvatala i razrješenje bivšeg branioca optuženog, koji je razriješen na njegov zahtjev, a iz razloga poremećenog odnosa i nepostojanja uzajamne saradnje sa optuženim, te postavljanje novih branilaca optuženom-jednog glavnog i jednog dodatnog branioca, a iz razloga interesa pravde i efikasnog vođenja postupka.

D) Odluka o ograničenju komunikacije sa spoljnim svijetom

Dana 28.06.2006. godine Sud je donio odluku da ograniči komunikaciju optuženog Radovana Stankovića i njegovo pravo na prepisku sa spoljnim svijetom, u skladu sa odredbama člana 144. ZKP BiH. Odluka je donešena u cilju očuvanja autoriteta i digniteta pravosudnih organa, osiguranja pravilnog, pravovremenog i efikasnog vođenja krivičnog postupka, efikasne zaštite života, prava na privatnost i sigurnost zaštićenih svjedoka, te da bi se spriječilo da optuženi počini krivično djelo iz člana 240. i 241. KZ BiH utjecajem na te svjedoke ili otkrivanjem njihovog identiteta. U pismenom pravosnažnom rješenju, broj X- KRN/05/70 od 28.06.2006. godine detaljno su određena različita ograničenja komunikacije optuženog i izneseni razlozi kojima se sud rukovodio kod donošenja odluke, prilikom čega je sud imao u vidu i praksu Evropskog suda za ljudska prava, a koja je također navedena u ovom rješenju.

Dana 29.09.2006. godine, sud je donio rješenje u pismenoj formi o zabrani telefonskih kontakata i posjeta optuženog, iz razloga što je njegovo agresivno ponašanje intenzivirano u predhodnih nekoliko mjesec. Od tada je optuženi, na vrlo brutalan i uvredljiv način, koristeći izuzetno vulgaran riječnik, u svojim podnescima iskazivo mržnju i upućivao prijetnje predstavnicima pravosudnih institucija u Bosni i Hercegovini, posebno prema članovima raspravnog vijeća u ovom krivičnom predmetu, a koje je, prema nalaženju suda, predstavljalo realnu opasnost po život i zdravlje ljudi. Stoga je sud u skladu sa zakonskom odredbom iz člana 144. stav 4. ZKP BiH, u vezi sa članom 141. stav 2. istog zakona članom 10. stav 2. Konvencije, donio odluku prema kojoj je optuženom zabranjena komunikacija sa spoljnim svijetom, osim sa članovima najbliže porodice i braniocima. Ova odluka potvrđena je rješenjem Apelacionog vijeća Suda BiH broj X-KR-05/70 od 31.10.2006. godine.

E) Odluka da se glavni pretres održi bez prisustva optuženog

Na ročištu održanom 23.02.2006. godine, optuženi Radovan Stanković je, nakon višestrukih upozorenja od strane predsjednika vijeća, morao biti udaljen iz sudnice iz razloga nedoličnog ponašanja, u skladu sa članom 242. stav 2. ZKP BiH. Zatim, na ročištu održanom 06.06.2006. godine, optuženi je zbog vrijeđanja suda i članova sudskog vijeća premješten u posebnu prostoriju iz koje je mogao pratiti suđenje, odakle je, zbog daljeg nedoličnog ponašanja i sa ovog ročišta morao biti udaljen iz prostorija Suda u skladu sa čl. 242. ZKP. Nakon toga, optuženi je odbio da pristupi na ročište zakazano za 16.06.2006. godine, a isto se desilo i sa ročištem zakazanim za 04.07.2006. godine a na koja je prema Službenim zabilješkama ovlaštenih službenika Zatvorske policije na državnom nivou, odbio pristupiti uz poruku da ga se u

sud može dovesti samo uz upotrebu sile, u kojem slučaju će se na suđenju pojaviti u donjem vešu. Osim toga, od 29. septembra 2005. godine kada je prebačen u Sud BiH u Pritvorsku jedinicu na državnom nivou, optuženi je konstantno demonstrirao agresivno ponašanje, bilo u dopisima upućenim sudu ili svaki put kada je dolazio na ročište te je sud, radi gore nevedenog, dana 04.07.2006. godine donio odluku da će se glavni pretes u predmetu protiv optuženog Radovana Stankovića, u slučaju neopravdanog odbijanja optuženog da pristupi zakazanom ročištu na koje je blagovremeno i uredno pozvan, održati i bez njegovog prisustva. Prema ovoj odluci, u toku glavnog pretresa, optuženi ima u svakom trenutku pravo pristupa sudu (koje pravo optuženi nikada nije iskoristio). Također, u skladu sa odlukom, ročištima koja su održana bez prisustva optuženog su prisustvovali njegovi branioci. Sud je tokom cijelog postupka pozivao optuženog na svako ročište i preispitivao ovu odluku i cijenio njeno dalje održavanje na snazi. Međutim okolnosti i razlozi iz kojih je odluka donesena nisu promijenjeni do zaključivanja glavnog pretresa. O toku postupka optuženi je konstantno obavještavan, tako što mu se snimak kompletnog suđenja dostavljao istog dana kada je ročište održano, ali je optuženi od dana donošenja ove odluke, pa do kraja suđenja, odbijao prijem snimaka. Ovo je potvrđeno službenim zabilješkama ovlaštenih službenika pritvorske jedinice koje se nalaze u spisu predmeta.

Dakle, na osnovu cjelokupnog ponašanja optuženog, uključujući i odbijanje da pristupi na Sud BiH, sud je zaključio da se radi o svjesnom ponašanju koje za cilj ima ometanje i odugovlačenje krivičnog postupka, tj. nedolazak optuženog na zakazana ročišta bio je svojevolian izbor samog optuženog da ne pristupi suđenju. S druge strane, prinudno dovođenje optuženog koji je uredno pozvan u smislu člana 246. stav 1. ZKP BiH odnosi se na situaciju u kojoj se optuženi ne nalazi u pritvoru, i prije svega ima za svrhu da se optuženi upozna sa krivičnim postupkom koji se protiv njega vodi kada on nije dostupan sudu te da se upozna sa posljedicama. Prema tome, prinudno dovođenje i upotreba fizičke sile nisu adekvatan način da se optuženom stavi do znanja da će se suđenje nastaviti i bez njegovog prisustva budući da je on u pritvoru što je mjera kojom se već osigurava njegovo prisustvo i uspješno vođenje krivičnog postupka u skladu sa članom 123. i članom 131 stav 1. ZKP BiH i članom 5. Konvencije. Šta više, dovođenje na sud optuženog u donjem vešu, uz upotrebu fizičke sile, moglo bi upravo predstavljati nehumano postupanje prema optuženom, a istovremeno bi doprinijelo narušavanju autoriteta i digniteta suda, a imajući u vidu ponašanje optuženog na predhodnim ročištima, moglo se opravdano očekivati da bi prinudno dovođenje, uz upotrebu fizičke sile, samo doprinijelo tome da optuženi ponovi ponašanje koje rezultira njegovim udaljavanjem iz sudnice.

Ovakav stav suda poznat je i u međunarodnoj sudskoj praksi (vičjeti npr. Međunarodni krivični sud za Ruandu (MKSJ) u predmetu protiv Jean-Bosco Barayagwiza, predmet br. MKSR-97-19-T). U svakom slučaju sud je i prilikom razmatranja ovog pitanja i donošenja ovakve odluke imao u vidu i prasku Evropskog suda za ljudska prava, a koja se odnosi na primjenu člana 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (EKLJP) i zabranu suđenja in absentio. Ova odluka izrađena je u formi pisanog rješenja u kojem je podrobnije navedeno obrazloženje odluke, kao i pomenuta međunarodna sudska praksa.

F) Odluka o prihvatanju kao dokazanih činjenica utvrđenih od strane MKSJ

Sud je dana 13.07.2006. godine, usvojio prijedlog Tužilaštva Bosne i Hercegovine broj: KT-RZ/05 od 27.02.2006. godine, utemeljen na članu 4. Zakona o ustupanju, koji se odnosi na prihvatanje kao dokazanih činjenica koje su utvrđene pred MKSJ.

Ovakvom odlukom sud je također iznio svoje slaganje sa i prihvatio kao validnu pred Sudom BiH odluku Pretresnog vijeća MKSJ od 16.05.2003. godine, koja se odnosi na usvajanje Prijedloga Tužilaštva MKSJ za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno. Pored toga, Vijeće je prihvatilo činjenice utvrđene gore navedenom odlukom kao dokazane u postupku pred Sudom BiH.

1. Tužilaštvo BiH je predložilo prihvatanje kao dokazanih sljedećih činjenica: da je od aprila 1992. godine do februara 1993. godine na području opštine Foča postojao oružani sukob između bosanskih Srba i bosanskih Muslimana. Civilni nesrpske nacionalnosti su ubijani, silovani ili na drugi način zlostavljani, što je bila direktna posljedica oružanog sukoba. Zatim, da se radilo o sistematskom napadu vojske bosanskih Srba i paravojnih jedinica na civilno muslimansko stanovništvo opština Foča, Gacko i Kalinovik, te konačno, da su u okviru tog sukoba vojska i paravojne grupe bosanskih Srba sistematski napadali civilno stanovništvo opštine Foča. Ta kampanja, kojoj je cilj bio etničko čišćenje područja Foča od nesrpskog stanovništva, ostvarila je svoj cilj. Posebna meta napada bile su muslimanske žene, koje su bile zatočene na mjestima kao što su škola u Kalinoviku, srednja škola u Foči i sportska dvorana Partizan, u kojima su vladali nepodnošljivi higijenski uslovi i gdje su bile izložene raznim zlostavljanjima, uključujući i višestruka silovanja.

Ove činjenice utvrđene su u prvostepenoj i presudi Apelacionog vijeća MKSJ u predmetu Kunarac i drugi (IT-96-23-T i IT-96-23/1-T). Navedene činjenice

relevantne su za krivični predmet Suda BiH u predmetu protiv Radovana Stankovića s obzirom da se on tereti za počinjenje krivično-pravnih radnji počinjenih upravo u okviru širokog i sistematskog napada Vojske Srpske Republike Bosne i Hercegovine, pripadnika policije i paravojnih formacija na civilno nesrpsko stanovništvo na širem području opštine Foča, tj. radi se o krivičnom djelu počinjenom na istom geografskom području u isto vrijeme i tokom iste operacije.

Sud nije prihvatio prigovor odbrane koji se odnosi na prihvatanje kao dokazanih utvrđenih činjenica, iz razloga što odbrana nije uspjela osnovano i tačno osporiti prijedlog tužioca u vezi sa prihvatanjem ovih činjenica. Prigovori branilaca optuženog u vezi sa ovim pitanjem svode se na stav da bi u slučaju prihvatanja ovih činjenica u krivičnom predmetu protiv Radovana Stankovića bila povrijeđena načela predviđena ZKP BiH - načelo jednakosti u postupanju i načelo neposrednosti krivičnog postupka, a u vezi sa izjavom tužioca da u slučaju prihvatanja utvrđenih činjenica kao dokazanih ne bi bilo potrebe saslušati jedanaest svjedoka.

Prvo, prema članu 4. Zakona o ustupanju, sud može na prijedlog jedne od stranaka ili proprio motu odlučiti da prihvati kao dokazane one činjenice koje su utvrđene pravomoćnom odlukom u postupku pred MKSJ. Zakon o ustupanju je lex specialis, te se kao takav može primijeniti u postupcima pred Sudom BiH, a što ni odbrana nije sporila. Osnovna svrha člana 4. Zakona o ustupanju je efikasnost i ekonomičnost sudskog postupka, međutim primjeni ove zakonske odredbe treba pristupiti oprezno, odnosno tako da se ne dovodi u pitanje pravičnost postupka, te da se ne prihvataju činjenice koje bi na direktan ili indirektan način inkriminisale optuženog.

Predmetne činjenice su generalne prirode, tj. odnose se na postojanje oružanog sukoba, postojanje širokog i sistematskog napada na području opštine Foča, te na činjenicu da je napad bio usmjeren na civilno stanovništvo opštine Foča, pri čemu su posebna meta napada bile muslimanske žene, a činjenice koje se odnose na inkriminisane radnje optuženog Radovana Stankovića, na to da li su te radnje bile dio širokog i sistematskog napada i da li je optuženi znao za taj napad, sud je utvrđivao u toku dokaznog postupka i to kroz neposredno izvođenje dokaza stranaka u postupku. Dakle, činjenice koje se odnose na odnos optuženog prema krivičnom djelu za koje se tereti i njegovu eventualnu krivičnu odgovornost sud je utvrdio tokom dokaznog postupka, kako je to i predviđeno ZKP BiH, poštujući načela neposrednosti i jednakosti u postupanju.

U pismeno izrađenoj odluci o prihvatanju utvrđenih činjenica kao dokazanih, sud se osvrnuo i na Odluku po prijedlogu tužilaštva za formalno primanje na znanje činjenica u skladu sa Pravilom 94(B) koju je Pretresno vijeće MKSJ donijelo 16. maja 2003. godine, a kojom je vijeće prihvatilo 36 činjenica. Imjući u vidu da je predmet protiv Radovana Stankovića ustupljen je iz MKSJ na Sud BiH na osnovu Pravila 11bis Pravilnika o postupku i dokazima, da je nakon ustupanja predmeta, optužnica protiv Radovana Stankovića prihvaćena je u svom prilagođenom obliku u tačkama 1. - 4., odnosno potvrđena u novim tačkama 5. i 6., da Pravilo 94(B) Pravilnika o postupku i dokazima, koje se odnosi na formalno primanje na znanje presuđenih činjenica, odgovara članu 4. Zakona o ustupanju koji se odnosi na prihvatanje utvrđenih činjenica kao dokazanih, te da se među činjenicama koje su utvrđene Odlukom pretresnog vijaća MKSJ (36 činjenica) nalaze se i utvrđene činjenice za koje je Tužilaštvo BiH predložilo da budu prihvaćene kao dokazane, sud se u potpunosti složio i prihvatio kao važeću za Sud BiH Odluku MKSJ u vezi sa utvrđenim činjenicama u predmetu protiv Radovana Stankovića. Detaljnije obrazloženje odluke o prihvatanju utvrđenih činjenica kao dokazanih, sud je dao u pismeno izrađenoj odluci od 13.07.2006. godine, a značaj utvrđenih činjenica za ovaj krivični postupak izložen je u kasnijem tekstu presude, koji se odnosi na postojanje širokog i sistmatkog napada kao bitnog elementa krivičnog djela koje je optuženom stavljeno na teret.

Iako se kod nekih od gore navedenih odluka radi o procesnoj odluci raspravnog vijeća (odluka o isključenju javnosti, odluka da se glavni pretres održi bez prisustva optuženog i odluka o prihvatanju utvrđenih činjenica), koja se prema članu 239. stav 4. ZKP BiH, „uvijek objavljuje i uz kraće obrazloženje relevantnih činjenica unosi na zapisnik o glavnom pretresu“ i može se pobijati samo u žalbi na presudu, sud se opredijelio da i ove odluke, nakon njihovog objavljivanja na glavnom pretresu, donese u pisanoj formi, kao posebna i važna rješenja za praksu suda, rukovodeći se prije svega činjenicom da je u ovom krivičnom predmetu javnost bila isključena sa jednog dijela glavnog pretresa, te da optuženi nije prisustvovao glavnom pretresu. Stoga je sud na ovaj način, kroz pismenu izradu odluka omogućio da optuženi i javnost budu bolje informisani o toku ovog krivičnog postupka.

Također, sud se opredijelio da se prilikom objave i pismene izrade ove presude, osobe koje su u dispozitivu optužnice Tužilaštva BiH pomenute kao eventualni saizvršioци krivično-pravnih radnji iz optužnice ili počinioci nekih drugih krivično-pravnih radnji, a koje su u optužnici navedene pod punim imenom i prezimenom ili pod nadimkom, u presudi ne pominju na taj način, nego je umjesto njihovih imena ili nadimaka korišten termin „druga osoba“ ili

„druge osobe“, s obzirom da ta lica nisu subjekti optuženja u ovom krivičnom predmetu. Izuzetak od ovoga je pominjanje Dragoljuba Kunarca zvanog Žaga, za kojeg je sud smatrao da je prihvatljivo da ga se i u presudi pominje imenom i prezimenom, s obzirom na činjenicu da je imenovani osuđen na 28 godina zatvora pravosnažnom presudom MKSJ protiv Dragoljuba Kunarca et al broj IT-96-23 & 23/1 od 22.02.2001. godine i s obzirom na sadržaj te presude.

Dalje, umjesto inicijala iz optužnice „J.B.“ sud se opredijelio za korištenje oznake „J“, jer je u toku dokaznog postupka pozudano dokazano da se radi o osobi čije ime počinje tim slovom, a precizno identitet te osobe, tj. ime i prezime sud nije mogao utvrditi, zbog čega su inicijali u tom slučaju zamjenjeni pomenutom oznakom.

5. Ocjena dokaza

Ocjenom svih provedenih dokaza pojedinačno i u njihovoj međusobnoj povezanosti, sud je izvan svake sumnje utvrdio da je optuženi u inkriminisanom periodu boravio na području Miljevine i Foče, te da je u okviru sistematskog i rasprostranjenog napada Vojske Srpske Rpublike Bosne i Hercegovine, pripadnika policije i paravojnih formacija na civilno nesrpsko stanovništvo na širokom području opštine Foča koji je trajao od aprila 1992. do februara 1993. godine, kao pripadnik Miljevinskog bataljona kojim je komandovao Pero Elez, a koji se nalazio u sastavu Fočanske taktičke brigade počinio krivičnopravne radnje poblize opisane u tačkama 1.-4. osuđujućeg dijela presude.

Kako proizilazi iz optužnice, optuženom Radovanu Stankoviću stavlja se na teret da je izvršio krivično djelo Zločin protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačk c), e), f) i g) KZ BiH. Teret dokazivanja svih bitnih elemenata tog djela, tj.: postojanje širokog ili sistematičnog napada usmjerenog bilo protiv kojeg civilnog stanovništva, znanje počinioca za takav napad i da je djelo počinioca dio napada, odnosno da postoji neksus između djela optuženog i napada na civilno stanovništvo, bio je na strani Tužilaštva BiH.

Sud je nesporno utvrdio i utvrđenom smatra činjenicu da je u vrijeme inkriminiranih događaja na širem području opštine Foča postojao široki i sistematski napad usmjeren protiv civilnog nesrpskog stanovništva, a kako je to navedeno prilikom obrazlaganja odluke o prihvatanju utvrđenih činjenica od 13.07.2006. godine, a koji napad u kontekstu zločina protiv čovječnosti, prema međunarodnom običajnom pravu, nije ograničen isključivo na postojanje “oružanog sukoba”.

U vezi sa preostalim neophodnim bitnim elementima zločina protiv čovječnosti, nesporno je da je optuženi u inkriminsanom periodu iz optužnice bio pripadnik Miljevinskog bataljona, u sastavu Fočanske taktičke brigade i da se nalazio na širem području opštine Foča, a što ne spori ni sam optuženi, odnosno njegova odbrana. Sud je dakle utvrdio da je optuženi znao za široki i sistmatični napad koji se vodio protiv civilnog nesrpskog stanovništva, a njegove radnje predstavljale su dio tog napada, čime su ispunjeni svi bitni elementi zločina protiv čovječnosti.

Sporno je bilo da li je optuženi uzeo učešća u krivično-pravnim radnjama na način kako to prezentira optužnica. Rješavajući ovu spornu i najznačajniju okolnost, sud je pošao od nesporno utvrđene činjenice da je optuženi u vrijeme inkriminisanih događaja boravio na širem području Foče i u Miljevini.

Zaštićeni svjedoci, a posebno svjedoci koji su sami bili zatočeni u Karamanovoj kući, su kategorični u tvrdnji da je Radovan Stanković počinio krivično-pravne radnje iz tačke 1.-4. optužnice.

Tačka 1 (formiranje zatočeničkog centra „Karamanova kuća“, sudbina malodobne A.B. i dodjeljivanje zatočenica različitim vojnicima).

*Svjedoci A, B, C, E i D pod zakletvom pred sudom svjedoče na okolnosti u vezi sa **zatočenjem žena i djevojaka** u Karamanovu kuću, prisustvu i statusu optuženog Radovana Stankovića u Karamanovoj kući (da je optuženi osoba koja je bila „glavna u kući“ i da je imao odlučujuću ulogu u smislu dodjeljivanja zatočenih djevojaka različitim srpskim vojnicima), te na okolnosti silovanja djevojaka u ovoj kući, od kojih iskaza su posebno upečatljivi iskazi zaštićenih svjedoka C i D, koje su obje kategorične u svojim tvrdnjama da ih je silovao i sam Radovan Stanković.*

Svjedokinja pod pseudonim A u svom iskazu navodi da je, do početka sukoba, sa porodicom živjela u jednom selu opštine Foča, te je nakon zauzimanja sela u julu mjesecu 1992. godine, zajedno sa ostalim civilima zarobljena i prebačena u Buk Bijelu, zatim u Srednjoškolski centar u Foči, potom u sportsku dvoranu Partizan, te konačno, zajedno sa još tri djevojke, među kojima njene rođake C i D, početkom augusta 1992. godine prebačena u Karamanovu kuću u Miljevini. U svom iskazu svjedokinja A navodi da je u Karamanovoj kući zatekla tri vojnika, čija imena saznaje kasnije. Jedan od njih je bio Radovan Stanković. Kasnije su u kuću dovedene još tri djevojke A.B., M i N. Ona detaljno opisuje stanje i uslove u Karamanovoj kući, za koju

kaže da su je vojnici inače zvali „javna kuća“. Ona je također nedvosmislena u izjavi da je „glavni“ u kući bio optuženi Stanković, što pouzdano zaključuje na osnovu svog boravka u kući. Svjedokinja A također je izjavila da je sa svoje 24 godine koliko je tada imala, bila najstarija od zatočenih djevojka, a ostale su bile starosne dobi od 12 do 19 godina. Vezano za silovanja u Karamanovoj kući, ova svjedokinja je izjavila da su zatočenicice silovane na sve moguće načine, vaginalno, oralno i analno, a u vezi učešća optuženog u ovim radnjama, svjedokinja je izričito izjavila da je i on „i tukao i silovao i sve“. U vezi sa ponašanjem optuženog, svjedokinja A je također opisala situaciju u kojoj je optuženi jednog dana zatočenicu-svjedokinja D tjerao da ga okupa u kupatilu, a koja to nije odmah bila voljna učiniti. Svjedokinja A se sjeća da je tom prilikom, jer ga nije odmah poslušala, Radovan Stanković svjedokinja D toliko udario šakom da je ona bila sva modra. Ove navode potvrdila je i sama svjedokinja D, koja je rekla da je Radovan Stanković, generalno „uvijek izgledao mrzovoljno i strogo“, zatim da je galamio s vremena na vrijeme, a ponekad bi i udarao. Zatim je svjedokinja D potvrdila kako je nju samu optuženi udario, usljed čega je imala kvrgu na glavi i modricu na oku, a o čemu će kasnije, kod obrazlaganja krivično-pravnih radnji iz tačke 4. biti detaljnije riječi. Svjedokinja pod pseudonimom B je također, nakon zarobljavanja i zatočeništva u školi u njenom selu, zatim u školi u Kalinoviku, te zlostavljanja u stanu u Foči, dovedena, zajedno sa svjedokinjama-sestrama C i D, u Karamanovu kuću, koju također detaljno opisuje, pa tako navodi da se radilo o kući na dva sprata, sa dva ulaza, dole se nalazio dnevni boravak, kupatilo i kuhinja, a na gornjem spratu su bile dvije ili tri sobe. Kuća nije u potpunosti bila završena, tj. opremljena. Svjedokinja B pred sudom je ispričala da je po dolasku u kuću bila dodijeljena Radovanu Stankoviću, s kojim je spavala prvu noć, ali je on nije silovao, iz razloga što mu, kako svjedokinja predpostavlja, nije bila privlačna, jer je bila izmrcvarena od predhodnih silovanja počinjenih nad njom noć prije dolaska u Karamanovu kuću i imala je obimno krvarenje. Ona međutim dodaje da ju je Radovan Stanković tretirao kao svoje vlasništvo i da je mogao s njom raditi šta god je htio, a inače se za vrijeme njenog boravka u kući, u kojoj se zadržala 5-10 dana otprilike, Stanković ponašao bahato i komotno. Karamanova kuća je i prema svjedočenju ove zatočenicice imala status „javne kuće“ u koju su srpski vojnici dolazili radi silovanja djevojaka. Sjeća se da joj je, kasnije kada su se srele u Foči, jedna od dvije sestre koje su bile zatočene u Karamanovoj kući, pričala da ju je silovao Radovan Stanković. I svjedokinja B je u svom iskazu navela da su u kući bile zatočene i djevojčice koje su imale 12, 13 godina, a navodi i da je u istoj sobi u kojoj je ona boravila, u dnevnom boravku kuće, gdje je ona spavala sa optuženim, u drugom dijelu te sobe, boravio jedan od srpskih vojnika koji je „redovno“ silovao svjedokinja J., što je ona imala priliku

gledati, a također zna da su i druge zatočenicice silovane, jer se to kako kaže svjedokinja „nije krilo ništa“. Za jednog od vojnika, koji je uglavnom imao odnose sa vrlo mladim djevojkama, je navela da bi po dolasku znao odvesti dvije, nekada i tri djevojčice na sprat u jednom danu. Svjedokinje C i D, koje su rođene sestre, su također, nakon zarobljavanja i boravka u različitim centrima, dovežene u isto vrijeme u Karamanovu kuću. Svjedokinja C dala je na sudu, pod zakletvom, veoma detaljan i iscrpan iskaz u vezi sa vremenom koje je provela u Karamanovoj kući i ulogom koju je Radovan Stanković imao. Naime, svjedokinja C se sjeća da je, nakon zlostavljanja predhodne noći u Foči, u Miljevinu i u Karamanovu kuću odvedena zajedno sa sestrom i svjedokinjom A, te i ona opisuje kuću na isti način kao i predhodne svjedokinje-da se na prizemlju kuće nalazio dnevni boravak, kuhinja i kupatilo, a na spratu su bile tri sobe. Kuća, i prema svjedočenju svjedokinje C nije bila u potpunosti izgrađena, tj. završena. Po dolasku pred kuću, dvije djevojke koje nije poznavala od ranije su izvedene, a one uvedene, a u kući je zatekla svjedokinju J. koja je nešto spremala u kuhinji. Nakon dolaska, odvedene su u obližnju kuću, kako bi se tuširale, a po povratku u Karamanovu kuću, nakon spremanja hrane, uveče je otišla sa vojnikom, koji joj je još ranije rekao da mu je ona dodijeljena, na sprat kuće. Zna da je njena sestra ostala u dnevnom boravku sa osobom koja ju je odredila za sebe i misli da je taj silovao njenu sestru tu več, ali to nije vidjela. Svjedokinja C je izjavila da ona sama nije seksualno zlostavljana tu več niti narednih nekoliko večeri od strane vojnika kojem je prvobitno dodijeljena, jer je imala menstruaciju. Sjeća se da je petog dana boravka u kući Radovan Stanković došao za njom u sobu na spratu, ali nakon razgovora sa osobom koja ju je smatrala za svoju, Stanković je otišao. Svjedokinja C se dalje prisjeća da je sljedećeg jutra u Karamanovu kuću dovedena djevojka, koja je zarobljena u Kalinoviku, koja je bila izuzetno mlada, tj. imala je možda 12-13 godina. Po dolasku te djevojčice, Radovan Stanković ubijedio je vojnika kojem je do tada pripadala, da mu je bolje da za sebe uzme tu mladu djevojku, a Stanković je za sebe tada uzeo svjedokinju C. Svjedokinja je bila prisutna dok je optuženi to govorio. Naaglasila je da je, za razliku od vojnika kojem je ranije bila dodijeljena i koji je bio mirne naravi, Radovan Stanković bio bahatog ponašanja, obično je govorio povišenim tonom i naređivao je, sve bi uvijek moralo biti po njegovom i niko mu se nije suprotstavljao. Sjeća se da su sem njih tri koje su pripadale trojici različitih vojnika (među kojima ona Radovanu Stankoviću) u kući su bile još i njena sestra, koja nije imala punih 16 godina i svjedok-oštećena A, a kasnije su dovedene još tri djevojke, među kojima također djevojčica koja je imala 12 godina, A.B. Zapravo ove djevojke u stvari nisu pripadale nikome, odnosno različiti vojnici koji su dolazili su ih odvodili na sprat radi seksualnog zlostavljanja i silovanja. U svom iskazu datom pred MKSJ navela je da su u

Karamanovoj kući za vrijeme njenog zatočeništva bile zatočene J., njena sestra D, zatim A, B, J.G., M i N, te A.B. Svjedokinja C izričito je potvrdila da su prostorije u Karamanovoj kući služile za silovanja, te da je kuća bila poznata kao „javna kuća“. Pomenuta svjedokinja D, koja je također pod zakletvom svjedočila pred sudom, izjavila je da su 3. jula srpske snage napale selo u opštini Foča u kojem je živjela sa roditeljima, sestrom (svjedokinjom C) i bratom. Tom prilikom poginuo je i njen otac. Nakon što je zarobljena i sa ostatkom porodice prebačena u Foču, naselje Buk Bijelu, prvi put je silovana od strane srpskih vojnika, Zatim je prebačena u Srednjoškolski centar iz kojeg je također izvođena i odvođena u stanove i kuće radi silovanja, potom u sportsku halu Partizan, u kojoj je zadržana 20 do mjesec dana, a iz koje je također izvođena i silovana, zatim odvedena u jednu kuću u kojoj su prenoćili, te zajedno sa sestrom (svjedokinjom C), rodicom (svjedokinjom A) i djevojkom koju nije od ranije poznavala, a za koju misli da je iz Kalinovika, odvedena u Miljevinu, u Karamanovu kuću. Po njenom sjećanju, Radovan Stanković, još jedan vojnik i jedna djevojka bili su u kući kada su one dovedene. Svjedokinja D sjeća se da su djevojke, kao što je to izjavila svjedokinja C u svom iskazu, išle u jednu od obližnjih kuća na tuširanje. U to vrijeme je svjedokinja D bila maloljetna i prije inkriminiranih događaja pohađala je 2. razred srednje škole, koju je prekinula u proljeće 1992. godine. Svjedokinja se prisjeća da je od vojnika koji su se nalazili u kući, Radovan Stanković uvijek bio tu, te da je po njenoj ocjeni on bio „glavni“ u kući i bio je jedan od dvojice koji su davali odobrenja da drugi vojnici mogu ući u kuću, odnosno bez čijeg odobrenja nepoznati vojnici nisu mogli dolaziti u Karamanovu kuću. Svjedokinja D potvrdila da je njenja sestra, svjedokinja-oštećena C, prvobitno bila dodijeljena drugom vojniku, ali je nakon nekoliko dana pripala Radovanu Stankoviću, s čim u vezi svjedokinja navodi da ne bi bila u boljem položaju da ju je više štitiio Radovan Stanković, jer kako svjedokinja navodi „on nije štitiio nikoga“, te ga se sjeća kao nekoga ko je uvijek bio mrzovoljan i strog. U vezi sa formiranjem zatočeničkog centra za žene u Karamanovoj kući, u iskaze gorenavedenih zatočenih djevojaka koje su svjedočile pred sudom, uklapa se i iskaz svjedokinje E, djevojke iz Miljevine, koja je na prije 3-4 mjeseca odvedena od svoje kuće i zatočena u kuću Alije Hrbenića, rođaka Ramize Kariman, a u koju je i Ramiza bila smještena. Kuća Alije Hrbenića i Ramize Kariman nalazile su se na udaljenosti od nekih možda 10-ak metara. Svjedokinja E, koja je tada imala 16 godina, navela je da je Karamanova kuća u to vrijeme bila naseljena, u njoj je živio jedan pripadnik srpske garde par sedmica, a vraćali su i vojnici, među kojima i Radovan Stanković. Stankovića je poznavala kako kaže „maltene cijeli svoj život“, jer je stanovao na spratu iznad nje. Sjeća se da su onoga dana, kada je ona odvedena iz kuće u kojoj je bila zatočena, u Karamanovu kuću dovedene druge djevojke. Bila je

pred Karamanovom kućom i ispred kuće je vidjela Radovana Stankovića i još trojicu muškaraca i četiri ili pet djevojaka, među kojima sestre-D, s kojom je išla u razred i C, koju je također poznavala iz škole. Sjeća se da je vidjela da ih je Žaga-Dragoljub Kunarac dovezao u autu, te da je po izlasku djevojaka iz auta pitala svjedokinju D: „otkud ti ovdje“? Dovežene djevojke su, navodi dalje svjedokinja E, izgledale isprepadane i pod stresom. Nakon toga, Dragoljub Kunarac ju je natjerao da uđe u auto i ona i Ramiza Kariman su odvedene s tog mjesta u selo Trnovača. Iz zapisnika o iskazu svjedokinje N, datog pred Tužilaštvom Bosne i Hercegovine br. KT-RZ-45/05 od 26.10.2005. godine, koji je pročitao na glavnom pretresu, vidljivo je da je i ova svjedokinja također bila jedna od zatočenih djevojaka u Karamanovoj kući u inkriminsanim periodu. Svjedokinja N u ovom iskazu navodi da su je početkom septembra 1992. godine trojica vojnika odvela u Karamanovu kuću, u kojoj je od djevojaka sigurno zatekla C, D, J., A, A.B., a od vojnika Radovana Stankovića i još jednog. Ova svjedokinja na isti je način opisala Karamanovu kuću i lokaciju na kojoj se kuća nalazila. I ona je također izjavila da je Radovan Stanković, uz još jednu osobu bio „gazda u kući“, te tvrdi da je on za sva silovanja koja su se tamo odvijala znao i da se dosta toga odvijalo po njegovom odobrenju, a dobro ga se sjeća kao grubog i bezosjećajnog. Njega svjedokinja N poznaje od ranije, jer su njihovi očevi radili u istoj firmi i bili su dobre kolege, a i viđala ga je praktično svakodnevno. Svjedokinje-očevidci koje su bile zatočene u Karamanovoj kući saglasno su izjavile da iz kuće nisu mogle pobjeći ni kada su bile same i ključ od kuće se nalazio kod njih, jer kako navode-gdje bi i pobjegle, svud oko bili su srpski vojnici.

U vezi sa **sudbinom malodobne A.B.**, kojoj je u to vrijeme bilo svega 12 godina, posebno sa izvođenjem djevojčice iz autobusa u Foči koji se kretao prema Goraždu, te njenim dovođenjem u zatočenički centar, a koja se i danas vodi kao nestalo lice., Sud je svoje zaključake utemeljio na izjavama saslušanih svjedoka, a posebno svjedocima A, C, J, I i K, od kojih su svjedoci A i C bile također zatočene u Karamanovoj kući kada i A.B. a svjedoci J, I i K su svjedočile na okolnosti izvođenja djevojčice iz autobusa. Tako se svjedokinja A prisjeća da je djevojčicu za sebe prvo uzeo srpski vojnik koji je preferirao mlađe djevojčice, a kasnije, kada je djevojčica bivala dodjeljena drugim vojnicima za vrijeme zatočeništva u Karamanovoj kući, to dodjeljivanje je vršio Radovan Stanković. Svjedokinja C je posvjedočila da je djevojčica A.B., koja je i prema njenom sjećanju tada imala 12 godina, bila zatočena u Karamanovoj kući, te da pretpostavlja da je djevojčica i silovana, jer su sve zatočenice i dovedene u Karamanovu kuću iz razloga-da budu silovane. Svjedokinja pod pseudonimom I, koja je ranije stanovala u Miljevini, inače majka djevojčice A.B., potvrđuje da je njena kćerka rođena 1980. godine, te

da joj je kćerka u par navrata odvođena u Karamanovu kuću, za koju svjedokinja kaže da su je koristili srpski vojnici i navodi za njih: „Pa ušli kad se već ono zaratilo i ...uzeli tu kuću i javnu kuću otvorili“. U vezi sa odvođenjem kćerke iz autobusa prisjeća da je kritičnog dana, preciznije oko sale „Partizan“ i oko autobusa vidjela Radovana Stankovića, te ga zamolila da joj spase kćerku, jer su je neki htjeli odvesti već prilikom ulaska u autobus. Prisjeća se da je autobus u kojem su se nalazile svjedokinja, te njeno troje djece, od kojih je A.B. bila najstarija, zaustavio, jer mu je policijski automobil prepriječio put, te da su vojnici koji su ušli, po imenu i prezimenu prozvali A.B., koja je molila riječima „šta ću vam ja od 12 godina“. Vojnici su izveli A.B. iz autobusa uz izgovor da je vode da vidi nekog rođaka. Svjedokinja I. nije mogla potvrditi da je sama vidjela da li je u izvođenju A.B. učestvovao Radovan Stanković, ali zna da je o tome razgovarala sa svjedokinjama A i J, koje su joj rekle da je A.B. drugo lice izvelo iz autobusa, a optuženi Stanković odveo u Karamanovu kuću. Svjedokinja J je u svom iskazu datom pred sudom izjavila je da je kritičnog dana i ona sa svojom djecom bila u istom autobusu u kojem je bila i djevojčica A.B. Sjeća se da je A.B. sa svojom majkom i dvije sestre sjedila u prednjem dijelu autobusa. Ne sjeća se da je vidjela Radovana Stankovića, ali se sjeća da se A.B., po izvođenju iz autobusa, uhvatila za ogradu mosta i da je htjela skočiti sa mosta. Međutim, jedan od muškaraca ju je uhvatio za kosu i spriječio je u tome. Također se sjeća da se u to vrijeme pričalo da je A.B. rekla: “Radovane, spasi me“. Svjedokinja J. poznaje Radovana Stankovića kako kaže od svog dolaska u Miljevinu, od 1983. godine. Stanovali su u susjedstvu, odnosno samo jedna zgrada je dijelila njihovo mjesto stanovanja, a njen djever je također bio prvi komšija njegovih roditelja, tako da ga poznaje od kada je bio još dijete. Saslušana svjedokinja K također se nalazila kritičnoga dana u istom autobusu. Radovana Stankovića ona poznanje od ranije, jer su bili komšije-stanovali su u istoj zgradi, tj. svjedokinja K. sa porodicom na prvom, a Radovan Stanković, njegova majka i brat na drugom spratu. Svjedokinja K. se sjeća da je autobus u kojem su se nalazili zaustavljen na mostu. Radovan Stanković i još jedan su ušli u autobus i izveli djevojčicu A.B. iz autobusa, a djevojčica je govorila „Rašo, ne daj me“. Svjedokinja K. se sjeća da su svi iz autobusa vidjeli kako se djevojčica uhvatila za ogradu mosta, vjerovatno jer je htjela skočiti u vodu, ali je u tome spriječena. I ova svjedokinja je potvrdila da se djevojčica nalazila u prednjem dijelu autobusa, tj. treći red spočetka, a sama svjedokinja je sjedila u sredini autobusa. U navedene iskaze u potpunosti se uklapa iskaz svjedoka A. Prema iskazu svjedokinje A., A.B. sa još jednom djevojčicom je odvedena iz Karamanove kuće, da bi je poslije izvjesnog vremena Radovan Stanković nakon razdvajanja od majke i odvođenja iz autobusa, vratio u Karamanovu kuću. Ova situacija u vezi sa izvođenjem iz autobusa je svjedokinji A poznata,

jer joj je djevojčica A.B. sama pričala o tome po povratku u Karamanovu kuću.

U vezi sa dodjeljivanjem djevojaka, svjedokinja A je kategorična u izjavi da je Radovan Stanković taj koji je dodjeljivao djevojke različitim vojnicima. Između ostalog svjedokinja A. je navela: „Radovan je bio stalni tu, on je određivo sve ko će s kim i ...“, zatim: „on je taj koji je raspoređivao, koji je dovodio druge muškarce u kuću, koji je određivao s kim će ko ići i koga će ko silovati i tako“, pa i onim koji su dolazili iz Crne Gore, radi silovanja svakog vikenda. Tako je svjedokinja A. pred sudom također ispričala da je jednom prilikom Radovan Stanković natjerao M. i D. da odu gore sa Crnogorcima koji su ih išamarali, istukli i onda obje silovali. Za kaznu, Radovan Stanković je doveo dvojicu, od kojih jedan nije imao jedno oko. Svjedokinja-oštećena D je kao za kaznu trebala da ide sa njima gore na sprat. Međutim nju je zadržao kod sebe, a poslao je druge dvije zatočenice u sobu, od kojih je M vrištala i pozivala u pomoć, pa ih je Radovan istjerao, a M izašla na hodnik, pala, srozala se niz zid i pala u nesvijest. Svjedokinja A također je u toku svog svjedočenja izričito navela u par navrata da je pojedina lica sam optuženi dovodio u kuću, a kojima je radi silovanja potom dodjeljivao zatočene djevojke. Svjedokinja D je u svom iskazu navela kako su, u vezi dodjeljivanja djevojaka različitim vojnicima koji su dolazili u Karamanovu kuću dvojica, od kojih je jedan bio Radovan Stanković bili ti koji su odlučivali šta će biti sa zatočenim djevojkama i bez čijeg odobrenja nisu mogli ulaziti drugi vojnici. U vezi sa dodjeljivanjem djevojaka, svjedokinja D je također izjavila da su djevojke koje nisu bile unaprijed „dodijeljene“ bile ničije, tj. svačije, a među kojima je bila i ona sama. Svjedokinja D također je izjavila da je među djevojkama koje nisu bile dodijeljene i koje su bile „na raspolaganju“ kad dođu drugi vojnici bila i malodobna A.B.

Dakle, sud je u vezi sa tačkom 1. osuđujućeg dijela presude saslušanim svjedocima u cijelosti poklonio vjeru jer su iskazi pojedinih svjedoka dati pred MKSJ, odnosno u Tužilaštvu BiH i na glavnom pretresu bili jasni i uvjerljivi za sud, kao i međusobno konzistentni i saglasni, a također i iskazi različitih svjedoka koji su svjedočili na iste okolnosti. Tako je sud u vezi sa prvim pasusom tačke 1. - dovođenjem djevojaka i formiranjem zatočeničkog centra „Karamanova kuća“ utvrdio činjenice da su djevojke A, D, B, i C zarobljene, zatim zadržane na različitim lokacijama, potom zlostavljane u stanu u ulici Osmana Đikića u Foči, odakle ih je Dragoljub Kunarac zvani Žaga 3. augusta 1992. godine odveo u Miljevinu, te da su potom odvezene u Karamanovu kuću, a koju su kao zatočenički centar za žene poznat kao „javna kuća“ formirali optuženi Radovan Stanković i još trojica drugih vojnika, i u kojoj su držane

zatočenim i zlostavljane najmanje devet ženskih osoba. Sve svjedokinje na jednak su način opisale Karamanovu kuću, njenu namjenu u to vrijeme, prisustvo i ulogu optuženog u njoj. Opis kuće odgovara materijalnim dokazima: foto-dokumentaciji i crtežu kuće vl. Karaman Nusreta. Pri tome svakako treba imati u vidu da se iskazi navedenih svjedokinja ne mogu u potpunosti podudarati, tj. do u najmanje detalje. One su u stvari, lično bile podvrgnute različitim vidovima fizičkog i psihičkog zlostavljanja prije dolaska, a potom i u Karamanovoj kući, te su konstantno bile u strahu za svoju ličnu sigurnost i sudbinu. Ipak, bitno je konstatovati da su njihova svjedočenja dosljedna i podudarana u svojim bitnim elementima. Sve svjedokinje koje su lično bile zatočene i zlostavljane u Karamanovoj kući čak saglasno navode da se optuženi bahato ponašao, da je bio grub, da je uvijek govorio povišenim tonom i da mu se niko nije smio suprotstavljati, pa kad se ima u vidu i ponašanje optuženog koje on pokazuje od trenutka svog hapšenja, kako pred MKSJ, tako i pred Sudom BiH, onda sud dolazi do nepobitnog zaključka da su svjedokinje pouzdane i da govore istinu i u vezi sa ponašanjem i ulogom optuženog koju je on imao u Karamanovoj kući.

U vezi sa drugim pasusom ove tačke, sud je na osnovu iskaza gorenavedenih svjedoka saslušanih na okolnost odvođenja iz autobusa malodobne A.B. i njenom ponovnom odvođenju u Karamanovu kuću, utvrdio da je optuženi i počinio krivično-pravne radnje u vezi sa inkriminiranim događajem. Iz Spiska nestalih osoba na teritoriji BiH Međunarodnog komiteta Crvenog krsta, izdanje od 15.01.1997. godine, proizilazi da se A.B. vodi kao nestalo lice, za čiju se konačnu sudbinu, kako se vidi iz svjedočenja njene majke, ne zna ni do danas.

Treći pasus tačke 1. osuđujućeg dijela presude, se odnosi na krivično-pravne radnje podstrekivanja drugih vojnika da siluju i zlostavljaju zatočence, odnosno dodjeljivanja djevojaka sebi i drugim srpskim vojnicima radi silovanja, te odobravanju ulaska drugih vojnika u Karamanovu kuću, kao i ličnom dovođenju drugih vojnika. Sud je nesumnjivo i pouzdano utvrdio da je optuženi i počinio ove krivično-pravne radnje na osnovu iskaza svjedokinja koje su saslušane na ovu okolnost, a čiji iskazi se međusobno podudaraju u bitnim elementima, prije svega u pogledu činjenice da je optuženi imao status „glavnog“ u kući, da je lično za sebe odabrao svjedokinju-oštećenu C, koju je tretirao kao svoje vlasništvo, da je drugim vojnicima odobravao ulazak, tj. dodjeljivao zatočene djevojke radi silovanja vojnicima koji su dolazili u kuću, te da je sam u više navrata dovodio druge vojnike.

Tačka 2. (prisiljavanje na prinudni rad i verbalno vrijeđanje i nazivanje zatočenica pogrđnim imenima)

Tačke 2., odnosi se na prisiljavanje zatočenih djevojaka na obavljanje različitih poslova, te vrijeđanje djevojaka. Sud je do zaključka da je optuženi počinio navedene inkriminisane radnje došao prije svega na osnovu uvjerljivih i konzistentnih iskaza svjedokinja-oštećenih, koje su lično obavljale te poslove i bile izložene vrijeđanjima od strane optuženog za vrijeme zatočeništva u Karamanovoj kući, kao i na osnovu iskaza drugih svjedoka koje su posredno svjedočile na ove okolnosti. Prije svega, svjedokinja A je pred sudom izjavila da je ona sama, dok je boravila u Karamanovoj kući, bila zadužena za poslove u kuhinji, morala je svako jutro ustajati u pet sati, jer su vojnici rano odlazili u akcije, a ona je morala buditi vojnike, kuhati kafu i čaj, spremati hranu, odnosno kako svjedokinja A. navodi, spremala je „sve po naređenju, šta je ko htio“. Također, svaki dan je pekla i hljeb, te radila, čistila i prala. U vezi sa poslovima koje je obavljala u kuhinji, svjedokinja je još navela da je prvo zbog toga što je jedno vrijeme bila dodijeljena osobi koju su svi oslovljali sa „Major“, ona dobila nadimak „Majorka“, tj. kako kaže: „Tada se Radovan smijao i zvao me Majorka jedno izvjesno vrijeme, i onda pošto sam bila u kuhinji non-stop, onda su okrenuli me zvati Maja“. Svjedokinja A je posebno naglasila da je jednom prilikom morala prati uniformu krvavu Radovana Stankovića. To joj je posebno teško palo i potreslo je, jer je uniforma bila puna krvi, te je ni nakon tri sata ribanja i pranja nije mogla isprati, a za što svjedokinja kaže da tu situaciju nikada neće moći izbrisati iz sjećanja. Konačno, vezano za prinudni rad i poslove koje su zatočene djevojke morale obavljati u Karamanovoj kući, svjedokinja A je zaključila riječima: „Sve smo radili, sve“. U vezi sa obavljanjem poslova van te kuće, ova svjedokinja je izjavila da je za vrijeme zatočeništva u Karamanovoj kući, išla sa zatočenicama (zaštićenim svjedocima C i D) čistiti stan optuženog, koji je mu je dodjeljen u Miljevini. Svjedokinja B također je u svom svjedočenju pred sudom potvrdila da su zatočene djevojke morale kako kaže: „prati, čistiti, prati njihovu odjeću, kuhati. Sve što je bilo potrebno u toj kući.“ I svjedokinja C je potvrdila da su Karamanovu kuću zatočene morale čistiti, zatim da je kuća bila puna smeća, pa su morale izbacivati to smeće napolje i spaljivati ga, zatim pripremati hranu za vojnike koji su boravili u kući, te prati njihovu odjeću. Svjedokinja C. posebno navodi da je Radovan Stanković često znao zvati djevojke u kupatilo da ga kupaju. Također, navela je da ju je Radovan Stanković izvodio jednom sa svjedokinjom A, radi čišćenja i krećenja stana koji mu je „dodijeljen“ u Miljevini. Kasnije je Radovan Stanković svjedokinju C odveo iz Karamanove kuće upravo u taj stan. U stanu se zadržala oko 10-ak dana, u kojem periodu je kako svjedokinja navodi, morala „izvršavati sve

dnevne obaveze, prati i kuvati i seksualno zadovoljavati, sve isto kao u Karamanovoj kući“. Nakon toga, svjedokinja C je Radovan Stanković odveo u stan koji je dobio u Foči, u zgradi zvanoj „Brena“, koji je također morala čistiti. U navedene iskaze se u potpunosti uklapa i iskaz svjedokinje D, koja je potvrdila da su zatočene djevojke u Karamanovoj kući obavljale kućanske poslove, navodeći posebno pranje, kuhanje, čišćenje, te pranje uniformi. Sjeća se da je dva puta izvođena iz kuće na druge lokacije radi čišćenja, jednom radi čišćenja neke hale, kad je djevojke odveo jedan drugi vojnik, a drugi put kada ih je vodio, radi čišćenja stana, optuženi Radovan Stanković. U svom iskazu datom pred MKSJ od 19. i 20.1.1996. godine, svjedokinja D navela je da su tom prilikom odvedene A, C i ona sama, te su morale „ribati tapete, lakirati prozorske okvire, uopšte počistiti cijeli stan“. I iz zapisnika o iskazu svjedokinje N proizilazi da je optuženi prisiljavao djevojke na prinudni rad. Svjedokinja N je izjavila da je morala raditi kućne poslove u Karamanovoj kući, i to kuhati, spremati, čistiti, i to sve po narednji Radovana Stankovića i još jednog vojnika.

Na okolnost verbalnog vrijeđanja i nazivanja djevojaka „bulama“ i drugim pogrđnim imenima, svjedokinja A je izjavila da bi Stanković, uvijek kad bi došao u kuću, obraćao se zatočenicama riječima „Bule, 'đe ste moje Bule, Bule“, a također uvijek ih je tjerao da nose mini-suknjice i da se dotjeruju. Ove navode potvrđuje u svom iskazu i svjedokinja C koja navodi da je optuženi često zatočene djevojke nazivao „bulama“ podsmijavajući se pri izgovaranju te riječi. Svjedokinja C je isti termin „bula“ pomenula i kod obrazlaganja dodjeljivanja djevojaka različitim vojnicima, a što je radio i optuženi Radovan Stanković. Svjedokinja C. za njega navodi: „Pa mene je znao često da zove „moja bula““. Svjedokinja C također je izjavila da je, za vrijeme boravka u Karamanovoj kući, optuženi Stanković često znao da kaže zarobljenim djevojkama: „Vaše su sudbine zapisane, mi vas moramo pobiti kad- tad jer ne smijemo ostaviti tragove iza sebe, ni svjedoke za bilo šta što se radi“. Svjedokinja C. kaže da su se zbog toga djevojke „naravno bojale“. Svjedokinja dodaje da je ona lično ovu prijetnju shatala ozbiljno, da optuženi nikada nije govorio „normalnim“ nego uvijek povišenim tonom, te da mu ni jednog trenutka, pa ni nakon odlaska iz Karamanove kuće i boravka u stanovima sa Radovanom Stankovićem te kasnije prelaska granice, nije mogla vjerovati, nego je tek kasnije, nakon izvjesnog vremena, postala svjesna da je na slobodi. Svoj iskaz vezano za ponižavanje djevojaka u Karamanovoj kući svjedokinja C je završila riječima: „ovo je znači rađeno sve pod strahom, pod pristiskom, pod silom, pod naredbama...Dok je to u Karamanovoj kući, znači dovođene su samo muslimanske djevojke, izričito da bi bile silovane, ponižene, maltretirane i u svakom aspektu ponižene...“. Da je zatočene djevojke optuženi vrijeđao i

kako se prema njima odnosio potvrdila je u svom iskazu datom pred tužilaštvom i svjedokinja N, koja je u vezi s tim izjavila: „nazivao je nas žene pogrđnim imenima, u početku ustašama, kasnije balijama, a potom bulama, morale smo raditi što je on naređivao“.

Tačka 3. (prisiljavanje zatočenicice C na seksualni odnos, silovanje njene mlađe sestre-malodobne D u njenom prisustvu, te odvođenje C u stan u Miljevini i Foči, gdje ju je optuženi nastavio prisiljavati na seksualne odnose i tjerati na prisilni rad)

U vezi sa inkriminiranim radnjama iz tačke 3. optužnice, sud prije svega primjećuje da se prilikom ocjene dokaza vezanih za krivično-pravne radnje iz predhodne dvije tačke već unekoliko dotakao i nekih od radnji iz ove tačke, a koje se odnose prije svega na postupanje optuženog prema svjedokinji-oštećenoj C. Zbog toga je sud prilikom razmatranja sporne okolnosti da li je optuženi počinio inkriminisane radnje iz ove tačke optužnice i to na način kako to prezentuje optužnica, pošao prije svega od iskaza ove svjedokinje. Uvjerenje suda da je optuženi počinio inkriminisane radnje pobliže opisane u tački 3. osuđujućeg dijela presude temelji se na detaljnoj, iscrpnoj i okolnosnoj izjavi zaštićene svjedokinje C, a čiji iskaz je potvrđen i potkrepljen i iskazima svjedoka A i D. Svjedokinja C je prije svega jasno i potanko opisala situaciju i okolnosti vezane za njeno zarobljavanje i zadržavanje u Srednjoškolskom centru u Foči, zatim u Partizanu, te odvođenje u kuću u ulici Osmana Đikića u blizini Aladža džamije i boravka u toj kući, a potom i dovođenje u Karamanovu kuću. Kako je ranije pomenuto, prema sjećanju ove svjedokinje, nju, njenu rodicu i malodobnu sestru je u Karamanovu kuću doveo u inkriminirano vrijeme jedan od vojnika čije će ime kasnije saznati. Po dolasku u kuću, prvobitno je dodijeljena drugom vojniku, da bi je Radovan Stanković nakon 5 dana odabrao za sebe. Nakon nagovaranja i ubjeđivanja tog drugog vojnika da mu je bolje da za sebe uzme maloljetnicu koja je u međuvremenu dovedena, svjedokinja C je i „pripala“ optuženom Stankoviću. Svjedokinja C je izričita u svojim navodima da ju je prvu noć kad ju je uzeo za sebe, na donjem spratu, u prostoriji u kojoj je Stanković do tada boravio sa zatočenicom B, te drugi vojnik sa zatočenicom J. iz Kalinovika, Radovan Stanković silovao, vaginalno. Dalje navodi da tada nije koristila nikakvo sredstvo zaštite od neželjene trudnoće, a da joj je Stanković, kasnije donio neke tablete za koje je rekao da su „zaštita“, a koje je ona koristila 2-3 te ih prestala koristiti jer su joj bile sumnjive, odnosno nisu bile upakovane u kutiju ili imale neki natpis na pakovanju. Svjedokinja C kategorična je u svojim navodima da ju je od tada pa nadalje svako veće boravka u Karamanovoj kući silovao Radovan Stanković, u dnevnom boravku kuće, gdje su također spavali drugi vojnik i djevojka koja je njemu dodijeljena. Obzirom da su ovo dvoje bili

na drugom kauču, na udaljenosti od možda dva metra, svjedokinja navodi da je mogla i vidjeti i čuti kako taj drugi siluje tu drugu djevojku. Dalje navodi da je osim na tom mjestu silovana, Radovan Stanković silovao i u kupatilu, tj. u kadi, te da ju je tjerao da ga oralno zadovoljava, u vezi s čim navodi da Stanković pri tome nije vodio računa da li je još neko prisutan, odnosno vojnici nisu obraćali pažnju jedan na drugoga. Optuženi je u njenom prisustvu silovao i njenu sestru-svjedokinja D, što se desilo jedne večeri kada su vojnici donijeli vino i naredili djevojkama da i one piju. Radovan Stanković bio je nervozan to veče i konstantno je nešto vikao, te tjerao djevojke da i one piju. Poslije izvjesnog vremena, rekao je svjedokinji C da ide u sobu u kojoj su njih dvoje boravili na spavanje, a ona ga je i poslušala, da bi nakon izvjesnog vremena ušao i optuženi u tu sobu uvodeći i njenu sestru. U sobi je bilo ugašeno svjetlo, ali je u hodniku koji je bio veliki gorjelo svjetlo i svjedokinja je mogla vidjeti kako optuženi uvodi njenu sestru držeći je za ruku, tj. za lakat. Malodobna D je plakala i molila ga, pitajući ga „zašto me uvodiš“, da bi je on, na krevetu na kojem su inače spavali onaj drugi vojnik i njemu dodijeljena djevojka, silovao, za koje vrijeme je svjedokinja C bila na trosjedu na kojem je inače spavala. Prepoznala je svoju sestru po plaču i glasu, ali je i jasno vidjela kad su se vrata otvorila i kad ju je optuženi Stanković uveo u sobu, jer se krevet na kojem je ležala nalazio tačno do vrata. Nakon što je silovao njenu sestru, optuženi i sestra, tj. svjedokinja D su i izašli iz sobe. U vezi sa ovom krivično-pravnom radnjom silovanja svjedokinje D, koja je u to vrijeme bila maloljetna i nije imala ni punih 16 godina, svjedokinja C je izjavila da bi, da je u tom momentu imala dovoljno snage, bez imalo razmišljanja o posljedicama, bila u stanju da udavi, odnosno ubije optuženog. Dalje je dodala da o ovome nije kasnije razgovarala sa svojom sestrom, jer kako navodi, misli da je njena mlađa sestra bila svjesna da je ona bila prisutna cijelo vrijeme, te dodaje da je optuženi to namjerno tako i izveo. Iz Karamanove kuće svjedokinja C je Radovan Stanković odveo u stan u Miljevini, u isti stan u koji ih je ranije vodio da ga čiste. U tom stanu su spavali samo optuženi i svjedokinja C, a u nekoliko navrata dolazila je njegova majka, te jednom sestra, kako bi pogledala stan. U vezi sa tretmanom u ovom stanu, svjedokinja C je navela da je i dalje morala isto kao i u Karamanovoj kući obavljati sve poslove, tj. prati, kuvati i seksualno zadovoljavati, znači apsolutno se ništa nije promijenilo. “ U vezi sa ponašanjem optuženog prilikom seksualnih odnosa, svjedokinja C je izjavila da je optuženi bio isti kao i u Karamanovoj kući. Nakon 10-ak dana boravka u tom stanu, optuženi je svjedokinja C odveo u stan u Foči, koji se nalazio u zgradi zvanj „Lepa Brena“. Za vrijeme boravka u tom stanu u Foči, optuženi je bio odsutan 2-3 dana, jer je kako je rekao svjedokinji, išao u Igalo na rehabilitaciju, a ranjen je bio dok je svjedokinja bila zatočena u Karamanovoj

kući. I iz materijalnih dokaza (Spisak ranjenih boraca u periodu od 06.04.1992. do 30.09.1993.g., i Uvjerenje broj 05-1/640 od 29.09.1993. g.) proizilazi da je optuženi ranjen u oktobru 1992. godine. U tom stanu svjedokinja C je ostala do početka novembra, tj. do 1. ili 2. novembra, kada ju je optuženi preveo preko državne granice i odveo je na autobusku stanicu u Nikšiću, smjestio je na autobus za Podgoricu i na taj način je pustio iz zatočeništva. Svjedokinja se sjeća da u početku nije mogla vjerovati da je zaista slobodna, nego da je tek sutradan donekle postala toga svjesna, ali je i dalje bila nepoverljiva prema ljudima, jer se sjeća da je prilikom kontaktiranja ljudi iz Merhameta i Crvenog krsta u Podgorici imala problema i da su je ljudi kojima se obraćala ubjeđivali da su oni drugačiji od onih kod kojih je bila i da može da im vjeruje. Svjedokinja C dala je iskaze i pred MKSJ i pred Tužilaštvom BiH: iskaz dat pred MKSJ od 11. i 12.10. i 6. 12.2003. godine, poklapa se sa navedenim svjedočenjem pred sudom. I u tom iskazu svjedokinja u vezi sa zatočeništvom i zlostavljanjem od strane optuženog u Karamanovoj kući navodi: " Svaku noć me je silovao. Nekad me je silovao vaginalno, nekad oralno. Mislim da me silovao i analno, ali sad nisam sigurna. Nekad bi legao i govorio mi šta da radim da aktivnije učestvujem...Većinom me silovao u mraku. Možda me nekoliko puta silovao u kupatilu, u kadi, a svjetlo je bilo upaljeno. Morala sam da ga kupam, nekoliko puta me silovao tokom kupanja.", a u vezi silovanja njene sestre, u ovom iskazu kategorična je: "Te noći sjećam se da je Stanković silovao moju sestru preda mnom. Namjerno je to učinio". U vezi kasnijih zlostavljanja, nakon odvođenja iz Karamanove kuće, svjedokinja je u iskazu datom pred MKSJ izjavila: „Takođe sam morala da se povinujem njegovim seksulanim zahtjevima, kao i ranije. Nastavio je da me siluje na isti način kako me silovao i ranije, kad god je to htio i protiv moje volje.“ Ovi navodi konzistentni su iskazu svjedokinje C datom pred Tužilaštvom BiH, br. KT-RZ-45/05 od 12.11.2005. godine, a koju izjavu je svjedokinja završila riječima: "Da. Ja sam bila Stankovićevo vlasništvo". I prema zapisniku o iskazu svjedokinje N, svjedokinju C Radovan Stanković je „držao kao svoje vlasništvo“. Da je optuženi Stanković odabrao svjedokinju C za sebe i da je ona bila prisiljena i na fizički rad, potvrdila je i svjedokinja A. Ona navodi u svom iskazu „Onda je Stanković uzeo C za sebe“, te dalje „kasnije kad je C on uzeo za sebe, onda je ona morala to njegovo prati“, misleći na garderobu i uniformu optuženog Stankovića. Svjedokinja D također je potvrdila da je njena sestra-svjedokinja C pripadala Radovanu Stankoviću i da ju je on silovao za vrijeme boravka u Karamanovoj kući, te da joj je kasnije, kad je srela Radovana Stankovića na ulici, on rekao da joj je sestra otpremljena za Crnu Goru.

Tačka 4. (silovanje i zlostavljanje zatočenicice maloljetne D)

Da je optuženi Radovan Stanković počinio krivično-pravne radnje pobliže opisane u tački 4. optužnice, odnosno da je u zatočeničkom centru Karamanova kuća maloljetnu D, odveo u sobu na prvom spratu i prinudio je na seksualni odnos, a druge prilike, nakon što je bila prisiljena da pije alkoholno piće, odveo u dnevni boravak kuće u koji je predhodno poslao njenu sestru C, gdje je prisilio na seksualni odnos u prisustvu njene sestre, te je u još nekoliko navrata prisilio na seksualni odnos, i tukao je, nanoseći joj vidljive povrede, Sud je to utvrdio prije svega iz iskaza same svjedokinje-oštećene D, koja je saslušana pred sudom u toku glavnog pretresa, ali i iz iskaza drugih saslušanih svjedokinja, koji se međusobno ukapaju i konzistentni su. Vezano za okolnosti zarobljavanja, zadržavanja u drugim centrima, te konačnog dovođenja u Karamanovu kuću, iskaz svjedokinje D je pobliže naveden u odnosu na tačku 1. presude. Nakon dovođenja u kuću, a u vezi sa krivično-pravnim radnjama seksualnog i drugih vidova zlostavljanja oštećene D, svjedokinja D je kategorično potvrdila da su je uglavnom silovali svi vojnici koji su se tamo nalazili, od kojih je neke vidjela samo jednom i ne zna im imena. Od onih čija imena zna navela je imenom i prezimenom Radovana Stankovića i još četvoricu muškaraca. Nije mogla međutim biti precizna u određivanju koliko puta ju je Radovan Stanković tačno silovao. I u svom iskazu datom pred MKSJ od 19. i 20.01.1996. godine, svjedokinja D je navela da su je, dok je bila u Karamanovoj kući, silovala sedmorica muškaraca, koje poimenično navodi, a među kojima je i Radovan Stanković. U ovom iskazu svjedokinja-oštećena D je izjavila je: „za vrijeme mog zatočeništva u Partizanu i kasnije u Miljevini, silovana sam vaginalno, analno i oralno. Kad kažem da sam silovana oralno, mislim da su me vojnici prisiljavali da nad njima vršim felacio. Kad kažem da sam silovana analno, mislim da su mi vojnici svoj penis na silu gurali u analni otvor.“ Svjedokinja se u toku svjedočenja pred sudom sjeća da je optuženi Stanković na nju galamio povremeno, te da bi nekoga i udarao, pa je tako i nju lično fizički udario i nanio joj povrede. Imala je, kako navodi, kvrgu na glavi i masnicu na oku i sjeća se da se to desilo u kupatilu, kada je i udarila glavom od zid, pločice, od čega je ostala modrica. Ne sjeća se međutim da li ju je tada i silovao, ali zna da je to bilo iz razloga što nije htjela uraditi nešto što je on od nje zahtijevao. U iskaz svjedokinje D koji se odnosi na njeno fizičko zlostavljanje od strane optuženog u kupatilu, u potpunosti se uklapa iskaz svjedokinje A, koja je također detaljno opisala ovaj događaj u kupatilu, a koji je pobliže naveden kod ocjene dokaza u vezi tačke 1. presude, vezano za ponašanje optuženog i njegov odnos prema zatočenim djevojkama u Karamanovoj kući. Tako je i svjedokinja A potvrdila da je svjedokinja-oštećena D, tom prilikom zadobila povrede od strane optuženog. Ona navodi: „on je nju toliko „zažag'o“ šakom da je ona

sva crna bila“. U vezi sa situacijom koja se odnosi na silovanje svjedokinje D u prisustvu njene starije sestre-svjedokinje C, svjedokinja D je izjavila da se sjeća da joj je Radovan Stanković prijetio time da će ih „uzeti obadvije i silovati zajedno“, ali se ne može sjetiti da li se to zaista i desilo. Međutim, sud se ipak mogao nepobitno uvjeriti da se ova inkriminisana radnja zaista i desila, i to na način opisan u tački 4. optužnice. Naime, starija sestra-svjedokinja C (a čiji iskaz je izložen u predhodnoj tački) izuzetno detaljno i na posebno upečatljiv način opisala je situaciju u kojoj je njena mlađa sestra, tada još malodobna, silovana u njenom prisustvu i to upravo na način naveden u optužnici, te kakav je dojam na nju ostavio taj događaj i kako se u tom trenutku osjećala, navodeći da bi, da je mogla, Stankovića „udavila, ubila, na licu mjesta“. Sem toga, i svjedokinja A je u svom iskazu navela da zna da je svjedokinja D silovana u prisustvu njene sestre-svjedokinje C, pa je tako navela da nije u tim trenucima bila u istoj prostoriji s njima u kojoj se to desilo-u dnevnom boravku, nego je bila na spratu kuće, ali su joj to obje sestre kasnije ispričale i obje su plakale zbog toga. Svjedokinja A također se u svom iskazu prisjetila jedne prilike kada je optuženi Stanković svjedokinju D i još jednu djevojku otjerao na sprat, išamarao, istukao i onda ih obje silovao.

Sud je u vezi sa osuđujućim dijelom presude pomenutim svjedocima u potpunosti poklonio vjeru, a pri tome treba imati u vidu i činjenicu da su svi zaštićeni svjedoci, osim svjedoka A i H, bez obzira na predhodno dodijeljene mjere zaštite, prema kojima su imale mogućnost svjedočiti putem vide-linka, dakle iz druge prostorije, pristale doći u sudnicu i svoje iskaze dati neposredno pred pretresnim vijećem i u prisustvu branioca optuženog. Razlike među iskazima svjedoka su očigledni rezultat okolnosti pod kojima su te izjave uzimane, ili uopšteno, uobičajenim psihološkim faktorima prisutnim prilikom zapažanja i prisjećanja, a posebno kada se ima u vidu karakter krivično-pravnih radnji koje se optuženom stavljaju na teret (prisiljavanje na seksualni odnos-silovanja), te činjenica da se neki od zaštićenih svjedoka bile maloljetne osobe. Pri tome je svakako bitna i okolnost što se krivično-pravna radnja silovanja nije desila kao poseban, izolovan slučaj, kao što su situacije u kojima je jedna žrtva silovana jedanput i od strane jednog počinitelja, nego se ovdje radi o višestrukim silovanjima djevojaka zatočenih u Karamanovoj kući, u pravilu silovanih od strane više lica (osim oštećene C koju je silovao samo optuženi Radovan Stanković) i kroz duži vremenski period. Nadalje, djevojke su i prije samog dovođenja u zatočenički centar za žene „Karamanova kuća“, već bile izložene različitim fizičkim i psihičkim torturama, uključujući i višestruka seksualna zlostavljanja i silovanja, koja za žene-žrtve imaju posebnu specifičnost i težinu i izazivaju posebnu vrstu trauma, psihičke boli i povrede ljudskog dostojanstva. Stoga je sasvim očekivano i prihvatljivo da su

usljed fizičkog, a posebno psihičkog stanja u kojem su se nalazile u vrijeme dovođenja i za vrijeme boravka u Karamanovoj kući, te rastršenosti i straha za svoju konačnu sudbinu, bile skoncentrisane uglavnom na stvari koje su se lično njima dešavale, ali ne i drugim djevojkama, usljed čega logično mogu postojati razlike u njihovim iskazima o detaljima i pojedinostima vezanim za dešavanja kojima su u inkriminisanom periodu lično prisustvovala ili o kojima su posredno svjedočile. Da su dokazani tužbeni navodi iz optužnice prouzrokovali kod žena, koje su u inkriminisanom periodu bile mlade, a većina njih i maloljetne, posebna psihička stanja i traume, navele su u svojim iskazima i same svjedokinje, pa tako svjedokinja A, u iskazu datom pred Tužilaštvom BiH broj: KT-RZ-45/05 od 30.12.2005. godine navodi da je ona lično najviše plakala, pa su je zbog toga čak jedno vrijeme i zvali Suzana. To ime sadrži u sebi riječ iz jezika naroda BiH "suza" čiji prevod na engleski jezik glasi "tear" tako da bi Suzana metaforički bila "žena u suzama" ili "ona koja plače". Ona kaže, da je uvijek nalazila snage da utješi ostale djevojke, jer su ostale djevojke bile mlade, pa nisu možda ni shvatale situaciju u kojoj su se nalazile, te im je ona pružala nadu za život, govoreći im da će otići kod njenog brata u inostaranstvo. Svjedokinja C je također izjavila je pred sudom da se njena sestra konkretno često zatvarala u jednu sobu, u koju je uglavnom bila odvođena, pa bi tamo provodila po pola dana i više, a djevojke su inače živjele u strahu i bile su u jako teškom stanju. Sama svjedokinja D navela je da se nekih stvari i ne sjeća, ne zbog problema sa pamćenjem, nego iz razloga što se radi o stvarima koje želi da zaboravi i da ostavi iza sebe. Također je izjavila da se zbog proživljenih zlostavljanja podvrgnula terapiji kod psihologa, koja je trajala otprilike godinu i pol dana. Kakve su traume doživjele djevojke koje su u inkriminisanom periodu bile zatočene i zlostavljane u Karamanovoj kući, i koje su moguće posljedice tih trauma proizilazi i iz nalaza i mišljenja prof. dr. Abdulaha Kučukalića o neuropsihijatrijskom vještačenju zaštićenog svjedoka "N", broj KT-RZ-45/05 od 26.06.2006. godine. Međutim, i pored psihičkog stanja u kojem su se tada nalazile i specifičnih okolnosti u inkriminisanom periodu, svjedokinje su uspjele uočiti i zapamtiti tadašnji izgled optuženog Radovana Stankovića. Tako su svjedokinje A, B, D, E, K u svom iskazu datom pred sudom, a svjedokinja N u iskazu datom pred tužilaštvom koji je pročitana na glavnom pretresu, saglasno izjavile da se radi o osobi srednje visine i građe, crne kose i tamnije puti. Zatim svjedokinja C izjavila je na sudu da bi ga i danas bila u stanju prepoznati, a svjedoci E, I, J, K i N poznavale su ga i od ranije-svjedokinjama E, I, J i K bio je komšija, a svjedokinja N ga je poznavala jer je radio u istoj firmi u kojoj i njen otac.

Sud je prilikom ocjene dokaza imao u vidu i druge dokaze provedene na glavnom pretresu. Međutim, tim dokazima nije pridavao poseban značaj, a niti

je našao potrebnim da vrši njihovu detaljnu analizu, jer nisu bitno uticali na konačno utvrđeno činjenično stanje i zaključke do kojih je sud došao temeljem dokaza čiju ocjenu je dao u presudi.

6. Primjena materijalnog zakona

U pogledu pitanja materijalnog zakona koji treba primijeniti, obzirom na vrijeme izvršenja krivičnog djela, Sud je prihvatio pravnu kvalifikaciju optužbe, te optuženog osudio zbog krivičnog djela zločin protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačke c), e), f) i g) Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine.

S obzirom na vrijeme izvršenja krivičnog djela i materijalnog zakona na snazi u to vrijeme, Sud smatra relevantim načelo zakonitosti i načelo vremenskog važenja krivičnog zakona:

Član 3. Krivičnog zakona BiH propisuje načelo zakonitosti, prema kojem nikome ne može biti izrečena kazna ili druga krivičnopravna snakcija za djelo koje, prije nego što je učinjeno, nije bilo zakonom ili međunarodnim pravom propisano kao krivično djelo i za koje zakonom nije bila propisana kazna. Član 4. Krivičnog zakona BiH (vremensko važenje krivičnog zakona) propisuje da se na učinioca krivičnog djela primjenjuje zakon koji je bio na snazi u vrijeme učinjenja krivičnog djela, a ako se poslije učinjenja krivičnog djela jednom ili više puta izmijeni zakon, primjenit će se zakon koji je blaži za učinioca.

Načelo zakonitosti propisano je također članom 7. stav 1. Evropske konvencije o ljudskim pravima i osnovnim slobodama (u daljem tekstu: EKLJP) koja ima prioritet nad svim ostalim zakonima u BiH (član 2.2. Ustava BiH). Prema navedenom članu EKLJP "Nitko ne može biti proglašen krivim za krivično djelo počinjeno činom ili propustom koji, u času počinjenja, po domaćem ili po međunarodnom pravu nisu bili predviđeni kao krivično djelo. Isto se tako ne može odrediti teža kazna od one koja je bila primjenjiva u času kad je kazneno djelo počinjeno." Dakle, zabranjeno je izricanje teže kazne od one koja je bila primjenjiva u vrijeme izvršenja krivičnog djela. Ova odredba prema tome, propisuje zabranu izricanja teže kazne, neutvrđujući obaveznu primjenu blažeg zakona za učinioca, u odnosu na kaznu koja se primjenjivala u vrijeme izvršenja krivičnog djela. Stavom 2. člana 7. EKLJP određeno je da "Ovaj član ne spriječava suđenje ili kažnjavanje bilo koje osobe za neki čin ili propust koji je u času počinjenja predstavljao krivično djelo u skladu s općim načelima prava priznatim od civiliziranih naroda".

Član 15. stav 1. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (u daljem tekstu: MPGPP) propisuje: “Niko se neće smatrati krivim za krivično djelo počinjeno činom ili propustom, koji, u vrijeme počinjenja, nisu predstavljali krivično delo prema domaćem ili međunarodnom pravu. Isto tako, neće se izreći teža kazna od one koja je bila primjenjiva u času kada je krivično delo bilo izvršeno. Ako se, nakon što je djelo počinjeno, zakonskom odredbom predvidi izricanje blaže kazne, to će ići na korist počinioaca”.

Stavom 2. člana 15. MPGPP određeno je da “ništa u ovom članu ne spriječava suđenje i kažnjavanje bilo koje osobe za neki čin ili propust koji je u vrijeme počinjenja predstavljao krivično djelo prema općim pravnim načelima koja priznaje međunarodna zajednica”.

Konačno, članom 4a) KZ BiH propisano je da članovi 3. i 4. KZ BiH ne spriječavaju suđenje i kažnjavanje bilo kojeg lica za bilo koje činjenje ili nečinjenje koje je u vrijeme kada je počinjeno predstavljalo krivično djelo u skladu sa općim načelima međunarodnog prava, čime je faktički preuzeta odredba člana 7. stava 2. EKLJP i čime je omogućeno izuzetno odstupanje od principa iz člana 4. KZBiH, kao i odstupanje od obavezne primjene blažeg zakona u postupcima koji predstavljaju krivična djela prema međunarodnom pravu, kakav jeste i postupak protiv optuženog, jer se upravo radi o inkriminaciji koja uključuje kršenje pravila međunarodnog prava. Ovakav stav zauzet je u dosadašnjoj praksi Suda BiH.

Država Bosna i Hercegovina, kao nasljednica bivše Jugoslavije, je ratifikovala EKLJP i MPGPP. Prema tome, ovi ugovori su obavezujući za državu Bosnu i Hercegovinu i organi vlasti Bosne i Hercegovine moraju ih primjenjivati. Zbog toga, član 4a) KZ BiH predstavlja samo domaći zakonski podsjetnik jer ne bi bio potreban za primjenu ovih ugovora. Zbog toga, ovi ugovori obavezuju sve BiH sudove i odredbe člana 4a) KZ BiH nisu potrebne za njihovu primjenu.

Članom 172. KZ BiH propisan je Zločin protiv čovječnosti, kako je to propisano i članom 5. Statuta MKSJ (članom 5. Statuta MKSJ Zločin protiv čovječnosti definiran je kao određena posebna djela, „kada su ona počinjena u oružanom sukobu, bilo međunarodnog, bilo unutarnjeg kakraktera i usmjerena protiv bilo kojeg civilnog stanovništva“). U inkriminisanom periodu, Zločin protiv čovječnosti nije eksplicitno bio predviđen krivičnim zakonima u Bosni i Hercegovini.

Običajni status kažnjivosti zločina protiv čovječnosti i pripisivanje individualne krivične odgovornosti za njegovo počinjenje u periodu 1992.

godine, potvrđen je, od strane Generalnog sekretara UN¹, Komisije za međunarodno pravo², kao i jurisprudencijom MKSJ i Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu (MKSR)³. Ove institucije ocijenile su da kažnjivost zločina protiv čovječnosti predstavlja imperativnu normu međunarodnog prava ili *jus cogens*⁴, pa se čini nespornim da je u 1992. godini zločin protiv čovječnosti bio dio običajnog međunarodnog prava. Ovaj zaključak je potvrđen Studijom o običajnom međunarodnom pravu⁵ Međunarodnog crvenog križa. Prema Studiji “ozbiljna kršenja međunarodnog humanitarnog prava predstavljaju ratne zločine (pravilo 156), “pojedinci su krivično odgovorni za ratne zločine koje počinju (pravilo 151) te “države moraju istraživati ratne zločine koje su navodno počinili njihovi državljani ili oružane snage, ili su počinjeni na njihovoj teritoriji i, ukoliko je to primjereno, krivično goniti osumnjičene. One također moraju istraživati druge ratne zločine za koje su nadležne, i ako je to primjereno, krivično goniti osumnjičene” (pravilo 158).

Član 4a) ZKP BiH se odnosi na “opća načela međunarodnog prava”. Član 7. stav 2. EKLJP se odnosi na “opća pravna načela priznata kod civiliziranih naroda” a član 15. stav 2. MPGPP se odnosi na “opća pravna načela priznata od strane zajednice naroda”. Kako ni EKLJP ni MPGPP ne poznaju identičan pojam onome koji je korišten u članu 4a) ZKP BiH. Termin koji je korišten predstavlja ustvari kombinaciju, s jedne strane “principa međunarodnog prava” kakav poznaje Generalna skupština UN i Komisija za međunarodno pravo i “općih principa prava priznatih od strane zajednice naroda” kakve poznaje Statut Međunarodnog suda pravde i član 7. stav 2. EKLJP te s druge strane član 15. stav 2. MPGPP-a .

Principi međunarodnog prava kako ih poznaje Rezolucija Generalne skupštine 95(I) (1946) i Komisija za međunarodno pravo (1950) odnose se na “Nirberšku povelju i presudu tribunala”, dakle i na zločine protiv čovječnosti. “Principima međunarodnog prava priznatim u Povelji Nirberškog tribunala i u presudi tribunala”, koje je Komisija za međunarodno pravo usvojila 1950. godine i podnijela Generalnoj skupštini, Principom VI.c. predviđen je Zločin protiv čovječnosti kažnjiv kao zločin po međunarodnom pravu. Principom I određeno je da: “Svaka osoba koja počinu

¹ Izvještaj GS UN-a u vezi sa stavom 2. Rezolucije Vijeća sigurnosti br. 808, 3.maj 1993. paragraf 34-35 i 47-48

² Komisija za međunarodno pravo, Komentar na Naert zakona o zločinima protiv mira i sigurnosti čovječanstva (1996), član 18.

³ MKSJ, Apelaciono vijeće, *Tadić*, Odluka o prijedlogu odbrane za interlokutori prigovor na nadležnost, 2. oktobar 1995. paragraf 141; MKSJ, Pretresno vijeće, presuda *Tadić* od 7. maja 1997. paragraf 618-623; MKSR, Pretresno vijeće, *Akcijski*, 2.septembar 1998., paragraf 563-577.

⁴ Komisija za međunarodno pravo, Komentar na nacrt teksta članova o odgovornosti država za međunarodno protupravna djela (2001), član 26.

⁵ Jan-Marie Henchaerts i Louise Doswald –Beck; Međunarodno običajno pravo, MCK, Cambridge University Press, 2005

djelo koje predstavlja krivično djelo po međunarodnom pravu, odgovorna je, prema tome i podliježe kažnjavanju". Principom II određeno je da: "Činjenica da domaći zakon ne predviđa kaznu za djelo koje je kažnjivo po međunarodnom pravu, ne oslobađa osobu koja je počinila to djelo odgovornosti prema međunarodnom pravu".

Praksom Evropskog suda za ljudska prava naglašena je primjena odredbe stava 2. člana 7. u odnosu na primjenu stava 1. člana 7. EKLJP u nekoliko sličnih predmeta⁶ u kojima je predmet rasprave upravo bilo postojanje i kažnjivost Zločina protiv čovječnosti kao krivičnog djela. Šta više, u predmetu Kolk i Kislyiy protiv Estonije, Evropski sud "se prisjeća da tumačenje i primjena domaćeg zakona u načelu spada u nadležnost domaćih sudova...."⁷ Ovo se primjenjuje i kada se domaći zakon odnosi na pravila općeg međunarodnog prava ili međunarodnih sporazuma.

Prema tome, krivično djelo zločina protiv čovječnosti može se u svakom slučaju podvesti pod "opća načela međunarodnog prava" iz člana 4a) KZ BiH. Dakle, bez obzira da li promatrano sa stanovišta međunarodnog običajnog prava ili stanovišta "principa međunarodnog prava", nedvojbeno je da je Zločin protiv čovječnosti predstavljao krivično djelo u inkriminisanom periodu, odnosno da je zadovoljen princip legaliteta.

Činjenica da se krivičnopravne radnje nabrojane u članu 172. KZ BiH mogu pronaći i u zakonu koji je bio na snazi u relevantnom vremenskom periodu-u vrijeme izvršenja djela, i to u članovima 134., 141., 142., 143., 144., 145., 146., 147., 154., 155. i 186. KZ SFRJ, odnosno da su radnje optuženja bile kažnjive i po tada važećem krivičnom zakonu također dodatno doprinosi zaključku suda u vezi sa načelom zakonitosti. Konačno, u vezi sa članom 7. stav 1. EKLJP, sud zapaža da je primjenu člana 4a) dodatno opravdava činjenica da je izrečena kazna u svakom slučaju blaža od smrtne kazne koja je bila u primjeni u vrijeme izvršenja djela, čime je zadovoljena i primjena principa vremenskog važenja krivičnog zakona, odnosno primjena "zakona koji je blaži za počinitelja".

Zaključak

Navedeno krivično djelo optuženi je počinio sa direktnim umišljajem, jer iz dokaza provedenih u postupku, proizilazi da je optuženi u momentu izvršenja

⁶ Vidjeti npr. presudu ESLJP u predmetu Naletilić v. Hrvatska, 51891/99 i presudu

⁷ Vidjeti Papon protiv Francuske br. 54210/00, ESLJP 2001-XII i Touvier protiv Francuske, br. 29420/95, odluka Komisije od 13.I.1997. godine.

krivičnog djela bio svjestan da svojim postupcima krši pravila međunarodnog prava i očigledno je svojim radnjama želio prouzrokovati zabranjenu posljedicu. Stoga bez obzira što je optuženi počinio više raznovrsnih radnji (odvođenje u ropstvo, zatvaranje, mučenje i silovanje), kao i više istovrsnih radnji (odvođenje u ropstvo, zatvaranje, mučenje i silovanje više lica), sud nalazi da se u konkretnom slučaju radi samo o jednom krivičnom djelu, Zločinu protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka c), e), f) i g) jer je u pitanju jedinstveno krivično djelo bez obzira na broj izvršenih radnji, odnosno u konkretnom slučaju počinjene različite krivičnopravne radnje (odvođenje u ropstvo, mučenje, zatvaranje/oduzimanje slobode, silovanje/seksualno nasilje), sadrže u sebi elemente krivičnopravnih radnji pod tačkama c), e), f) i g) člana 172. stav 1.

S obzirom na utvrđeno činjenično stanje i nastalu posljedicu, te uzročnu vezu između istih, sud je optuženog oglasio krivim za krivično djelo Zločin protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka c), e), f) i g) Krivičnog zakona Bosne i Hercegovine, te ga za navedenu krivičnopravnu radnju osudio na kaznu zatvora u trajanju od 16 /šesnaest/ godina, smatrajući pri tome da ista vrsta krivične sankcije srazmjerna težini djela i učestću i ulozi optuženog, te da će se sa istom postići opšta svrha krivičnih sankcija i svrha kažnjavanja u smislu odredaba iz člana 39. KZ BiH.

Prilikom odmjeravanja kazne, sud je optuženom od olakšavajućih okolnosti cijenio činjenicu da je optuženi porodičan čovjek i ima troje malodobne djece, a od otežavajućih okolnosti Sud je našao u činjenici broja zarobljenih žena koje su u kritično vrijeme bile izložene seksualnom mučenju i drugim vidovima zlostavljanja, od kojih nekoliko malodobnih osoba i to u starosnoj dobi 12-16 godina, te nedolično ponašanje optuženog pred sudom, zbog čega je u dva navrata morao biti udaljen iz sudnice, te konstantno vrijeđanje Suda BiH i sudija pred ovim Sudom, kako domaćih tako i međunarodnih, kao i vrijeđanje predstavnika drugih pravosudnih institucija pravosuđa BiH-Tužilaštva BiH, pritvorske jedicnice i konačno, samih branilaca optuženog.

Na osnovu člana 56. KZ BiH, optuženom će se u izrečenu kaznu zatvora uračunati vrijeme koje je od 09.07.2002. godine pa nadalje proveo u pritvoru, a na osnovu člana 188. stav 4. ZKP BiH optuženi je oslobođen dužnosti plaćanja troškova krivičnog postupka, jer je trenutno u pritvoru, a ujedno je i nezaposlen, pa po ocjeni suda optuženi nema sredstava iz kojih bi troškove namirio.

Odlučujući o imovinskopравnim zahtjevima oštećenih, Sud je na osnovu odredbe člana 198. stava 2. Zakona o krivičnom postupku Bosne i Hercegovine, oštećene: A, B, C, D, E, G, H, I, J, K i N sa imovinskopравnim zahtjevom, uputio na parnicu, obzirom da bi utvrđivanje činjenica u pogledu visine imovinskopравnog zahtjeva iziskivalo duže vrijeme, što bi samim tim i produžilo i ovaj postupak, zbog čega je Sud iste i uputio na parnicu.

II

Na glavnom pretresu od 27.10.2006. godine, tužilac je odustao od krivičnog gonjenja prema optuženom u odnosu na tačku 5. optužnice. Pri takvom stanju stvari, a na osnovu člana 283. tačka c) ZKP BiH, valjalo je odbiti optužbu protiv Stanković Radovana za krivično-pravne radnje iz te tačke optužnice, navedene u odbijajućem dijelu presude, kojim da bi počinio krivično djelo Zločin protiv čovječnosti iz člana 172. stav 1. tačka g) KZ BiH.

III

Tačka 6. optužnice navodi da je optuženi počinio krivično-pravnu radnju silovanja osobe pod pseudonimom „G“, tj. da ju je Stanković Radovan izveo iz bolnice u Foči, u kojoj je ona ležala kao pacijentica, te je odveo u jedan stan, gdje je prinudio na seksualni odnos, te je zatim vratio u bolnicu. Sud je saslušao svjedoka-oštećenu, koja je navodna žrtva ovih radnji. S obzirom da na osnovu ovog iskaza, imajući u vidu nedorečenosti i nepreciznosti u kazivanju svjedoka „G“ u odnosu na odlučne činjenice, a u nedostatku drugih dokaza, sud nije mogao na pouzdan način i izvan razumne sumnje utvrditi da je optuženi počinio navedene radnje, sud je optuženog na osnovu odredbe iz člana 284. tačka c) ZKP BiH oslobodio optužbi iz ove tačke optužnice.

Naime, u pogledu ove tačke optužnice sud je na raspolaganju imao samo iskaz pomenutog svjedoka G datom na glavnom pretresu pred ovim sudom. Sud je izvršio svestranu i detaljnu analizu iskaza ovog svjedoka te na osnovu istog nije mogao pouzdano utvrditi da je optuženi počinio krivično djelo na način opisan u ovoj tački optužnice. Naime, iskaz ovog svjedoka je nepouzdan, djelimično i konfuzan, a posebno kada je u pitanju identifikacija optuženog u kom dijelu je potpuno neprecizan. Sud nije imao na raspolaganju druge dokaze bilo subjektivne ili objektivne prirode koje bi eventualno doveo u vezu sa iskazom svjedoka G, a koji bi na posredan ili neposredan način teretili optuženog. Nisu ponuđeni svjedoci koji bi na bilo koji način potvrdili iskaz ovog svjedoka, a niti je svjedok G ranije saslušan na ove okolnosti, tako da

je sud kako je već navedeno zbog nepouzdanosti dokaza u ovom dijelu donio oslobađajuću presudu.

Troškovi krivičnog postupka vezani za odbijajući i oslobađajući dio presude, na temelju člana 189. stav 1. ZKP BiH padaju na teret budžetskih sredstava.

ZAPISNIČAR
Elvira Begović

PREDSJEDNIK VIJEĆA
S U D I J A
Davorin Jukić

POUKA: *Protiv ove presude može se podnijeti žalba Apelacionom vijeću Suda BiH u roku od 15 /petnaest/ dana od dana prijema pismenog otpravka presude.*